

การศึกษาโครงสีในงานจิตรกรรมและการตกแต่ง
ที่มีผลต่องานสถาปัตยกรรมภายใน
(กรณีศึกษา วัดคงคาราม)

The Study of Color Scheme of Mural Painting and Decoration in Interior
Architecture (Case study : Wat Kongkaram)

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์น้ำอ้อย สายหู

RCIF

ND

2635

Z9R3

W5397

เลขหมู่.....

64449

เลขทะเบียน.....

11 ก.ย. 2549

วัน,เดือน,ปี.....

b. 1164896x
i.

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2548

ภาควิชาสถาปัตยกรรมภายใน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

คำนำ

งานวิจัยเรื่องการศึกษาโครงสั้ในงานจิตรกรรมและการตกแต่งที่มีผลต่องานสถาปัตยกรรมภายใน (กรณีศึกษาวัดคงคาราม) เป็นตำราส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับปริญญาโทสำหรับ วิชา ไทยศึกษา 3(3-0) รหัสวิชา 02037209 และสามารถใช้ในการศึกษาระดับปริญญาตรี สำหรับวิชา วิจิตรศิลป์ 6 2(1-3) รหัสวิชา 02023358 เนื้อหาส่วนใหญ่แสดงเรื่อง การตกแต่งภายในของโบสถ์วัดคงคาราม และแสดงให้เห็นโครงสั้รวมของการตกแต่งภายในวัดคงคาราม ซึ่งเป็นวัดหนึ่งในภาคกลาง นักศึกษาสามารถนำโครงสั้ไปปรับปรุงใช้ในงานวิจิตรศิลป์ 6 ซึ่งเน้นเรื่องราวของศิลปะแบบไทย หรือนำโครงสั้และแนวทางการตกแต่งไปประยุกต์ใช้ในงานออกแบบภายในแบบไทยที่มีเอกลักษณ์ของภาคกลาง

ผู้วิจัยขอขอบคุณอาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์พัทธา สายหู , อาจารย์วิวัฒน์ เตมียพันธุ์ , อาจารย์ถั้ตรชัย อินทรโชติ และเพื่อนอาจารย์ที่ร่วมเก็บข้อมูล ที่ทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์

หวังว่างานวิจัยชิ้นนี้คงเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจงานศิลปะไทย และนักศึกษา ถ้ามีข้อผิดพลาดประการใด ผู้วิจัยขอรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว

ผู้ช่วยศาสตราจารย์น้ำอ้อย สายหู

สารบัญ

การศึกษาโครงสร้างในงานจิตรกรรมและการตกแต่งที่มีผลต่องานสถาปัตยกรรมภายใน
(กรณีศึกษา วัดคงคาราม)

คำนำ	หน้า
สารบัญ	
สารบัญภาพและตาราง	
บทที่ 1 บทนำ	
- ความสำคัญของการทำวิจัย	1
- วัตถุประสงค์ในงานวิจัย	1
- ขอบเขตของงานวิจัย	1
- ระเบียบและวิธีการทำวิจัย	2
- ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
บทที่ 2 เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	
- ความหมายของอุโบสถ	3
- รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของ อุโบสถ	6
- งานจิตรกรรมภายในอุโบสถและวิหาร	8
บทที่ 3 การศึกษาโครงการและข้อมูลทั่วไปของวัดที่ทำการศึกษา	
- ประวัติวัดคงคาราม	11
- ลักษณะทางสถาปัตยกรรม	13
- การวางผังและประโยชน์ใช้สอยภายใน	14
- การตกแต่งผนังอุโบสถด้วยภาพจิตรกรรม	20
- ตารางแสดงรายละเอียดภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดคงคาราม	28
บทที่ 4 การวิเคราะห์และสรุปการใช้โครงสร้างงานจิตรกรรมและงานตกแต่งภายในอุโบสถ	
- ศึกษาภาพรวมของผนัง, เพดาน และพื้น	34
- วิเคราะห์แยกรายละเอียดของชุด โครงสร้างของผนัง, เพดาน และพื้น	47
- วิเคราะห์และสรุปเปรียบเทียบโครงสร้างเป็นคำร้อยละ	54
- สรุปโครงสร้างในการตกแต่งภายในวัดคงคาราม	58
บรรณานุกรม	
เชิงอรรถ	

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ

		หน้า
ภาพที่ 2.1	ลักษณะสีมาชัย เป็นเสมาที่ตั้งอยู่ด้านหน้าโบสถ์	5
ภาพที่ 2.2	โบสถ์ มหาอุค เป็นชื่อเรียกอุโบสถแบบหนึ่ง	7
ภาพที่ 3.1	ผังบริเวณพระอุโบสถวัดคงคาราม	15
ภาพที่ 3.2	แปลนพื้นพระอุโบสถวัดคงคาราม	16
ภาพที่ 3.3	รูปด้านทิศตะวันออก, รูปด้านทิศตะวันตก	17
ภาพที่ 3.4	รูปด้านทิศเหนือ, รูปด้านทิศใต้	18
ภาพที่ 3.5	พระอุโบสถ วัดคงคาราม	19
ภาพที่ 3.6	ซุ้มเสมา และซุ้มประตูทางเข้าด้านหน้าพระอุโบสถ	19
ภาพที่ 3.7	ภาพโปรสเตอร์แสดงผังการจัดเรียงเรื่องราวภาพจิตรกรรมภายในวัดคงคาราม	24
ภาพที่ 3.8	ผังการเรียงเรื่องราวภาพจิตรกรรมภายในวัดคงคาราม	25
ภาพที่ 3.9	รูปด้านภายในแสดงผังเรื่องราวจิตรกรรม ด้านทิศใต้, ทิศเหนือ วัดคงคาราม	26
ภาพที่ 3.10	รูปด้านภายในแสดงผังเรื่องราวจิตรกรรมทิศตะวันออก, ทิศตะวันตก วัดคงคาราม	27
ภาพที่ 4.1	ภาพรวมการตกแต่งภายในวัดคงคารามผนังด้านทิศตะวันออก	37
ภาพที่ 4.2	ภาพรวมการตกแต่งภายในวัดคงคารามผนังด้านทิศตะวันตก	38
ภาพที่ 4.3	ภาพรวมการตกแต่งภายในวัดคงคารามผนังด้านทิศเหนือ	39
ภาพที่ 4.4	ภาพรวมการตกแต่งภายในวัดคงคารามผนังด้านทิศใต้	40
ภาพที่ 4.5	ผนังทิศตะวันออก ภาพมารผจญ	41
ภาพที่ 4.6	ผนังทิศตะวันตก ภาพเขาพระสุเมรุ	41
ภาพที่ 4.7	ผนังทิศตะวันตก ภาพสัตว์น้ำในทะเลแห่งหิม พานต์	41
ภาพที่ 4.8	รูปแบบการเรียงลำดับภาพ ผนังด้านทิศเหนือและทิศใต้	42
ภาพที่ 4.9	บานหน้าต่างด้านใน เป็นภาพเขียนสี รูปเทพวารบาล	43
ภาพที่ 4.10	ประตูภายในทาสีแดง	43
ภาพที่ 4.11	แปลนฝ้าเพดานวัดคงคาราม	44
ภาพที่ 4.12	โครงสร้างภายในหลังคา	45
ภาพที่ 4.13	ได้ฉัตรเพดานเหนือฐานชุกชีเป็นภาพเขียนบนฝ้า	45
ภาพที่ 4.14	พื้นภายในปูหินอ่อนสลับลายจุด	46
ภาพที่ 4.15	โครงสร้างของภาพจิตรกรรมวัดคงคาราม	48
ภาพที่ 4.16	โครงสร้างของภาพทิวทัศน์	49
ภาพที่ 4.17	โครงสร้างของภาพอาคารสถานที่	50

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.18	โครงสร้างของภาพคนและเครื่องแต่งกาย	51
ภาพที่ 4.19	โครงสร้างของภาพเขียนบนบานหน้าต่าง	52
ภาพที่ 4.20	โครงสร้างประตู	52
ภาพที่ 4.21	โครงสร้างของบริเวณเพดาน	53
ภาพที่ 4.22	โครงสร้างบริเวณพื้น	53
ภาพที่ 4.23	ภาพแต่ละช่วงของผนัง	55
ภาพที่ 4.24	การแยกสีโทนสีแดง	55
ภาพที่ 4.25	การแยกสีโทนสีครีม	56
ภาพที่ 4.26	การแยกสีโทนสีเขียว	56
ภาพที่ 4.27	การแยกสีโทนสีฟ้า – น้ำเงิน	57
ภาพที่ 4.28	โทนสีเปรียบเทียบกันของจิตรกรรมวัดคงคาราม 1 ช่วง	57
ตารางที่ 4.1	โครงสร้างในงานตกแต่งภายใน วัดคงคาราม	59
ตารางที่ 4.2	สรุปโครงสร้างในงานตกแต่งภายในอุโบสถวัดคงคาราม	61
ตารางที่ 4.3	ผลการแยกโครงสร้างในโปรแกรม photoshop	62

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญที่มาของการทำวิจัย

เนื่องจากภาควิชาสถาปัตยกรรมภายใน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ได้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับตกแต่งภายในแบบไทยในระดับปริญญาตรี และปริญญาโท เพื่อให้นักศึกษาได้ตระหนักและมีสำนึกในคุณค่ารวมถึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบที่แสดงถึง เอกลักษณ์ไทย เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

ปัจจุบันภาควิชายังมีงานวิจัยเกี่ยวกับวิชาสถาปัตยกรรมภายในไทยไม่มากนัก ซึ่งผู้วิจัยได้ทำงานวิจัยในเรื่องลักษณะนี้แต่เป็นกรณีศึกษาของวัดในจังหวัดเชียงใหม่เสร็จสมบูรณ์ไป 1 ฉบับ และงานวิจัยในกรณีศึกษา วัดคงคาราม จะแสดงให้เห็นโครงสร้างในงานตกแต่งและงานจิตรกรรมของฝาผนังอุโบสถวัดคงคาราม อ.โพธาราม จ.ราชบุรี ซึ่งเป็นท้องถิ่นภาคกลาง คาดว่างานวิจัยนี้จะแสดงให้เห็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นภาคกลาง ซึ่งจิตรกรรมของวัดคงคาราม มีความสมบูรณ์ ลักษณะเฉพาะของงานยุคต้นรัตนโกสินทร์ที่มีคุณค่าได้มีผู้ศึกษาเรื่องจิตรกรรมวัดคงคาราม โดย น. ณ ปากน้ำ ซึ่งรวบรวมเรื่องราวจิตรกรรมไว้แต่ยังไม่ลงรายละเอียดเรื่องการใช้สีและการตกแต่งภายในที่ชัดเจน งานวิจัยใหม่นี้จะมุ่งศึกษาให้เห็น โครงสร้างและปริมาณการใช้สีมากน้อยในงานตกแต่งวิหารของวัดคงคาราม และจะเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับนักศึกษาและผู้สนใจนำไปประยุกต์ใช้กับการออกแบบภายใน หรืออื่นๆ ที่เหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบงานจิตรกรรม และการใช้โครงสร้างของการตกแต่งภายในอุโบสถของวัดคงคาราม
2. เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับนักศึกษาหรือนักออกแบบ นำไปประยุกต์ใช้ในงานออกแบบที่สะท้อนถึงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นภาคกลาง

ขอบเขตของการวิจัย

อุโบสถวัดคงคาราม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ระเบียบวิธีวิจัย และขั้นตอนการดำเนินการ

1. ตำรวจและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารและหนังสือ
2. สัมภาษณ์ผู้รู้ เพื่อสืบหาประวัติเรื่องราวจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดคงคาราม
3. ถ่ายภาพสไลด์, ภาพสี
4. วิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของการใช้สีงานจิตรกรรมและการตกแต่งภายในอุโบสถ
 - การใช้พื้นที่ภายในอาคาร
 - การตกแต่งโครงสร้าง
 - การตกแต่งผนังด้วยงานจิตรกรรม
 - การใช้โครงสร้างของภาพจิตรกรรมและการตกแต่ง
5. เรียบเรียงและจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นรายงานฉบับสมบูรณ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. งานวิจัยนี้เป็นแนวทางและข้อมูลให้นักศึกษา และนักออกแบบเข้าใจวิธีการใช้โครงสร้างในงานจิตรกรรมเพื่อตกแต่งภายในอุโบสถ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมต่อไป
2. เพื่อกระตุ้นให้นักศึกษาหรือผู้ที่สนใจ ตระหนักถึงคุณค่าของงานจิตรกรรมฝาผนังภาคกลาง
3. ผลงานวิจัยจะเป็นประโยชน์ในการเรียนการสอนศิลปะ และการออกแบบสถาปัตยกรรมภายใน
4. เพื่อเป็นการอนุรักษ์ และส่งเสริมวัฒนธรรมภาคกลาง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 2

เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของ พระอุโบสถ¹

อุโบสถ คือ อาคารที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ให้พระภิกษุประชุมทำสังฆกรรมร่วมกัน แต่เดิมยังมีภิกษุจำนวนน้อย การทำสังฆกรรมแต่ละครั้งพระภิกษุจะกำหนดขอบเขตขึ้นเป็นการชั่วคราว เมื่อหมดกิจกรรมแล้วก็ทิ้งร้างไป ต่อมาเมื่อมีภิกษุมากขึ้น มีการบวชเรียน และในประเทศไทยถือว่าผู้ชายไทยควรบวชเมื่อมีอายุครบ 21 ปี จึงมีการสร้างโบสถ์เป็นอาคารถาวร

สังฆกรรมที่จำเป็นต้องทำในเขตอุโบสถนั้นมีดังนี้

- การบรรพชาพระภิกษุ
- การรับกฐิน
- การสวดปาติโมกข์ประจำทุกวัน 15 คำ
- การยกผ้ากฐินถวายต่อพระภิกษุที่สมควร
- การกล่าวโทษภิกษุผู้ต้องอธิกรณ์
- การยกโทษให้ภิกษุผู้ต้องอธิกรณ์ให้กลับมีศีลบริสุทธิตั้งเดิม

องค์สงฆ์ตามพุทธบัญญัติจะต้องประกอบด้วยพระภิกษุไม่น้อยกว่า 21 รูป เพราะฉะนั้นขนาดของอุโบสถ จึงต้องมีขนาดอย่างน้อยพอที่จะบรรจุพระได้ไม่น้อยกว่า 21 รูป แต่โดยทั่วไปมักจะมียุทธูปถัมภ์ที่จะบรรจุพระราชาวาสให้เข้ามาร่วมพิธีในโบสถ์ด้วย เช่น การเข้ามาฟังเทศน์ ทำวัตรเช้า หรือทำวัตรค่ำ เป็นต้น

จากบทความข้างต้นของ โชติ กัลยาณมิตร ในหนังสือ ลัทธิคณะไทย ใล้อธิบายความหมายของพระอุโบสถ และการเลือกสถานที่สร้างอุโบสถดังนี้

การเลือกสถานที่สร้างพระอุโบสถ

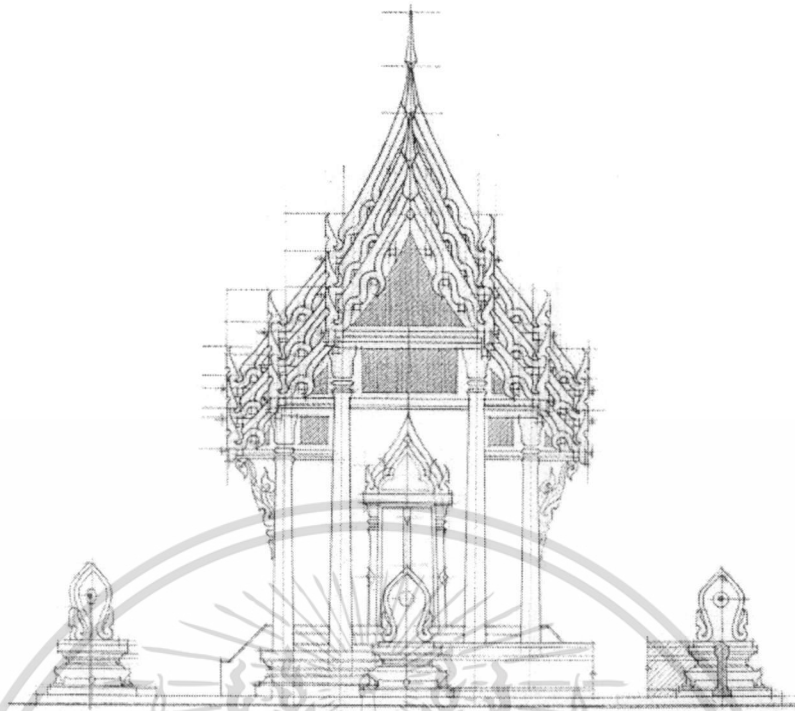
ในการสร้างอุโบสถต้องพิถีพิถันเลือกพื้นที่เป็นพิเศษ พื้นที่นั้นจะต้องบริสุทธิ์สะอาดปราศจากมลทิน เช่น สถานที่นั้นต้องไม่เคยเป็นสุสานหรือเคยเป็นเชิงตะกอนมาก่อน ไม่เคยเป็นที่ประหาร หรือไม่เคยเป็นที่ใดๆ ที่มีการใช้งานที่เป็นอัปมงคลมาก่อน เรามักจะเห็นว่าในการสร้างโบสถ์ใหม่ทุกครั้ง พระสงฆ์จะต้องประกอบพิธีถอนความไม่บริสุทธิ์ใดๆ ที่อาจมีในพื้นที่นั้นมาก่อน ในกรณีที่ใช้โบสถ์เก่ามักทำให้บริสุทธิ์ขึ้นมาใหม่ด้วยการสวดและผูกสีมาทับซ้อนของเดิม ดังนั้นเราจึงเห็นวัดโบราณมีหลักสีมาที่สองหรือสามหลัก

เมื่อสร้างโบสถ์เสร็จเรียบร้อยแล้วพระสงฆ์ต้องทำพิธีผูกพัทธสีมา คือตั้ง “โบสถ์มา” เป็นเครื่องหมายกำหนดเขตบริสุทธิล้อมรอบอาคารที่เป็นตัวโบสถ์อีกชั้นหนึ่งเมื่อเสร็จพิธีผูกพัทธสีมาแล้ว จึงถือว่าสามารถใช้โบสถ์นั้นทำสังฆกรรมได้ วัตถุประสงค์ที่ใช้กำหนดเขตสีมาเรียกว่า “นิมิต” ซึ่งเป็นวัตถุที่นำมาวางเป็นเครื่องหมายให้คนเห็นเป็นหลักฐาน เช่นเดียวกับการกำหนดหมุดโฉนดที่ดินในปัจจุบันในอดีตเมื่อพระสงฆ์ประกาศเขตอุโบสถและไม่มีผู้กำนกรมสิทธิ์แล้ว จึงฝังลูกนิมิตเป็นที่หมาย และนิมิตนั้นต้องไม่เป็นสิ่งที่เคลื่อนย้ายได้ง่าย ปัจจุบันนิยมฝังลูกหินกลมลงในดินตรงที่ต้องการกำหนดเขต โบสถ์มา คือ เครื่องหมายแสดงให้รู้ว่าที่ดินตรงนั้นมีลูกนิมิตฝังอยู่ในพุทธบัญญัติเดิมได้กำหนดไว้ว่า นิมิตอาจใช้แสดงได้ด้วยวัตถุ 8 ชนิด คือ ภูเขา ศิลา ป่าไม้ ต้นไม้ จอมปลวก หนทาง แม่น้ำ หรือแอ่งน้ำ ในปัจจุบันไม่มีความสะดวกที่จะใช้สิ่งเหล่านี้กำหนดเขต เพราะที่ดินวัดมีขนาดเล็กและต้องการจุดกำหนดที่แน่นอน เพื่อป้องกันกรณีพิพาทจากเจ้าของที่ดินที่มีอาณาเขตติดต่อกัน

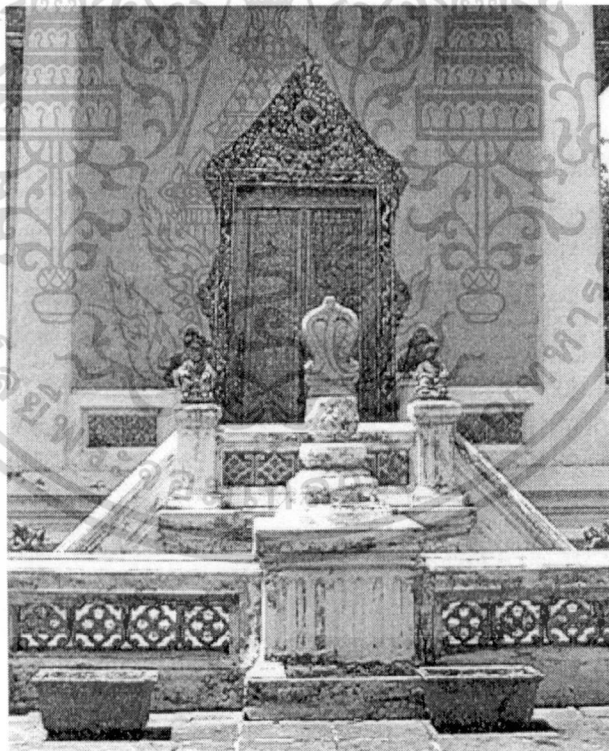
ถือกันว่าเขตสีมาเป็นเขตที่สำคัญที่สุดของวัด เพราะในการทำสังฆกรรมในบางกรณีให้พระภิกษุสงฆ์ผู้ประกอบพิธีเท่านั้นจึงจะเข้าเขตสีมาได้ ผู้อื่นจะเข้าไปไม่ได้โดยหากมีผู้ละเมิดแล้วสังฆกรรมนั้นจะไม่สมบูรณ์ ต้องทำใหม่ ดังนั้นบางวัดที่เข้มงวดในเรื่องนี้จึงนิยมผูกสีมาไว้ชิดกับตัวโบสถ์ที่ริมผนังด้านนอกเสียทีเดียวเพื่อขจัดปัญหาแต่มีบางวัดที่ทำสีมาติดกับกำแพงรอบนอก ล้อมพุทธาวาสเป็นเขตสีมาไว้ทั้งหมด เช่น วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามในกรุงเทพฯ สีมาที่กำหนดเขตไว้กว้าง เช่นนี้เรียกว่า “มหาสีมา” ดังนั้นเมื่อทำสังฆกรรมครั้งใดก็มักจะปิดประตูเขตพุทธาวาสไว้ทั้งหมดจนกว่าจะเสร็จพิธีสังฆกรรม หลักสีมาที่ตั้งล้อมอาคารที่เป็นโบสถ์โดยทั่วไปโบสถ์เป็นอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้า ดังนั้นหลักสีมาควรมีอย่างน้อย 4 หลักตรงมุม เพื่อครอบคลุมพื้นที่ได้ครบถ้วน แต่ถ้าเป็นโบสถ์ขนาดใหญ่อาจกำหนดให้มีมากกว่า 4 หลักก็ได้ เช่น อาจมี 8 หรือ 10 หลัก เพื่อกำหนดเขตได้ชัด สำหรับสีมาที่อยู่ด้านหน้าของโบสถ์นั้นถือว่าเป็นสีมาสำคัญ เรียกว่า “สีมาชัย” ซึ่งจะได้รับการบูชาจากผู้เข้าพิธีอุปสมบททุกครั้ง (ดูภาพ 2.1)

การสร้างโบสถ์บางแบบในอดีตมีลักษณะปิดทับไม่มีช่องลม และหน้าต่างมีแต่ประตูทางเข้าออกด้านหน้าด้านเดียว ส่วนใหญ่โบสถ์แบบนี้มักเป็นโบสถ์ของวัดฝ่ายอรัญวาสี เรียกว่า “โบสถ์มหาอุด” (ดูภาพ 2.2) โบสถ์ลักษณะนี้ป้องกันไม่ให้ใครเข้าไประหว่างการทำพิธีกรรม และเพื่อให้พระภิกษุมีสมาธิแน่วแน่ในการทำพิธีเพราะตัวโบสถ์ป้องกันเสียงจากภายนอกได้ดี

โบสถ์และวิหารนิยมสร้างกำแพงแก้วล้อมรอบนอกสีมา การทำกำแพงแก้วนั้นเข้าใจว่าทำขึ้นเพื่อเป็นเครื่องประดับเกียรติของอาคาร ในคติเกี่ยวกับการทำกำแพงแก้วล้อมรอบวิหาร ซึ่งสันนิษฐานว่ามีที่มาจากสุขาวิสุทธิสูตรของมหายาน

ภาพจาก สมใจ นิ่มเล็ก, อุโบสถ สถาปัตยกรรมไทย, 2547, หน้า 6

ภาพจาก : โชติ กัลยาณมิตร, สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม, ลักษณะไทย, 2525, หน้า 383

ภาพที่ 2.1 ลักษณะสีมาชัย เป็นเสมาที่ตั้งอยู่ด้านหน้าโบสถ์ ถือว่าเป็นเสมาสำคัญ ซึ่งจะได้รับการบูชาจากผู้เข้าพิธีอุปสมบททุกครั้ง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของโบสถ์²

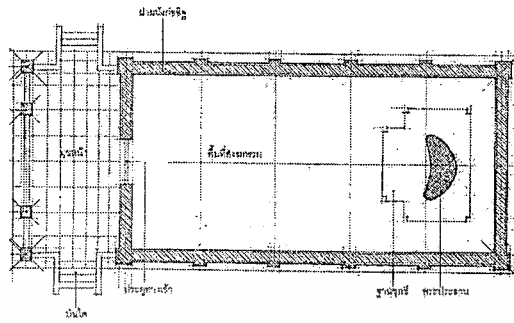
ในหนังสือ อุโบสถสถาปัตยกรรมไทย ของ รศ.สมใจ นิมเล็ก ราชบัณฑิตได้ อธิบายรูปแบบทางสถาปัตยกรรมไว้ดังนี้

ขนาดของโบสถ์ ถือกำหนดขนาดด้วยจำนวนห้อง คำว่าห้อง หมายถึง ระยะเวลาของช่วงเสาจากเสาหนึ่งไปอีกเสาหนึ่ง ทางด้านความยาวของโบสถ์ โบราณมีคตินิยมทำเป็นจำนวนที่ ขนาดเล็กสุด 5 ห้อง ขนาดกลางยาว 7 ห้อง และขนาดใหญ่มีตั้งแต่ 9 ถึง 11 ห้อง ขนาดของโบสถ์จะต้องสอดคล้องกับพุทธบัญญัติด้วย เช่น ในถิ่นที่ขาดแคลนภิกษุ พิธีอุปสมบทต้องประกอบด้วยภิกษุอย่างน้อย 5 รูป เรียกว่า สังฆปัญจวรรค ถ้าในถิ่นที่มีภิกษุมาก ประกอบด้วย สงฆ์ 10 รูป เรียกว่า สังฆทศวรรค ภิกษุที่เข้าร่วมพิธีถ้ามากกว่าจำนวนกำหนดถึงจะใช้ได้ ถ้าขาดจำนวนใช้ไม่ได้ ดังนั้น จะพบว่าอุโบสถแต่ละหลังในแต่ละถิ่นจะมีขนาดต่างกันไป คตินิยมในการสร้างหลังคาโบสถ์มีลักษณะซ้อนชั้นนั้นมีความเชื่อว่า พระอารามหลวงทำหลังคาซ้อนได้สามชั้น ส่วนวัดราษฎร์จะซ้อนได้ 2 ชั้นเท่านั้น ส่วนการตกแต่งหน้าบันด้วยเครื่องบนด้วยเครื่องล่างของ คือ มีช่อฟ้า ในระกวางวง นาคสะดุ้ง และหางหงส์ ถ้าเป็นอารามหลวงจะตกแต่งครบเครื่อง สำหรับวัดที่ราษฎรสร้างนิยมทำเครื่องตกแต่งเป็นเพียงรวระยะกา แต่ในปัจจุบันเราไม่สามารถแยกแยะหรือชี้ชัดได้ว่าวัดใดเป็นวัดหลวงหรือวัดราษฎร์ เนื่องจากความเจริญในเรื่องการก่อสร้าง หรือมิได้มีการบันทึกสร้างเป็นกฎระเบียบเพื่อใช้บังคับหรือยึดถือปฏิบัติกันในปัจจุบัน

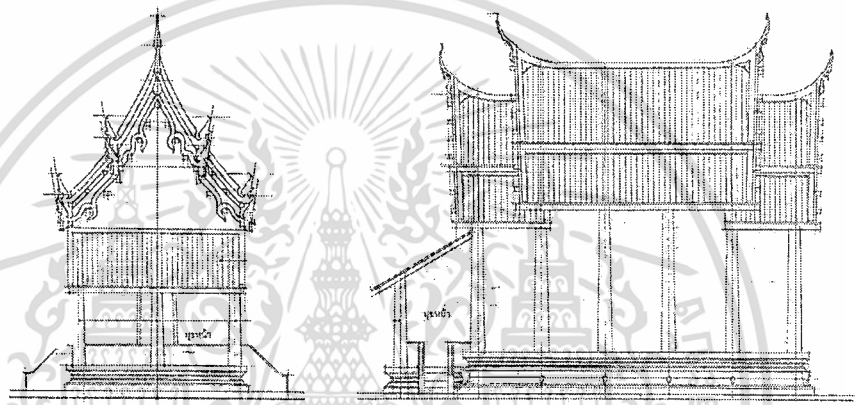
ประเภทของโบสถ์ แบ่งได้หลายรูปแบบดังนี้

1. แบบมหาอุด เป็นโบสถ์ขนาดเล็ก ผนังด้านข้างจะปิดทึบ ไม่มีหน้าต่างและทึบ
2. แบบทรงโรง เป็นโบสถ์ที่มีหลังคาและผนังรอบ ไม่มีเสาดั้งรับหลังคาอยู่รอบฝา
3. แบบมีมุขหน้า ลักษณะเหมือนแบบทรงโรง แต่เพิ่มมุขเป็นพื้นที่โถงด้านหน้า
4. แบบมีมุขหน้า มุขหลัง ลักษณะเหมือนทรงโรง แต่มีมุขด้านหน้า และด้านหลัง
5. แบบมีระเบียงรอบ ด้านข้างโดยรอบอาคารมีระเบียงรอบ ทำให้อาคารดูโปร่งเบาขึ้น
6. แบบมีระเบียงรอง และมุขหน้า มุขหลัง มีเพิ่มมุข และระเบียงโดยรอบ
7. แบบมีมุขหน้า มุขหลัง ระเบียงรอบ และลานประทักษิณ เพิ่มกำแพงแก้วรอบอุโบสถ
8. แบบมีมุขเด็จด้านหน้า และด้านหลัง เป็นอุโบสถขนาดใหญ่ เพิ่มมุขเด็จมีพระบัญชา
9. แบบมีมุขเด็จด้านหน้า ด้านหลัง และมีมุขลดด้านหลัง ชนิดมีเสพานหน้า-หลัง
10. แบบมีมุขเด็จด้านหน้า ด้านหลัง และพาไลด้านข้าง
11. แบบมีระเบียงรอบ เฉลียงด้านหน้า ด้านหลัง และลานประทักษิณ
12. แบบจัตุรมุข ได้รับอิทธิพลจากองค์ปราสาทราชมนเฑียร มีมุข 4 ด้านเท่าๆ กัน
13. แบบจัตุรมุข มุขหน้ายาว เพิ่มพื้นที่ทำสังฆกรรมด้านหน้า
14. แบบจัตุรมุข มุขหน้ายาว และมีพระระเบียงโอบด้านหลัง
15. อุโบสถไม้ เป็นอุโบสถที่โครงสร้างเป็นไม้จริงทั้งหมด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แปลน

รูปด้านหน้า

รูปด้านข้าง

ภาพจาก : สมใจ นิ่มเล็ก, อุโบสถ สถาปัตยกรรมไทย, 2547, หน้า 14-15

ภาพที่ 2.2 โบสถ์ มหาอุด เป็นชื่อเรียกอุโบสถแบบหนึ่ง มีขนาดเล็ก แต่ก็พอที่จำนวนภิกษุ ตามพุทธบัญญัติเข้าไปทำสังกรรมได้ เนื่องจากฝาผนังทั้งสี่ด้าน นอกจากด้านหน้าที่มีประตูแล้ว ผนังทั้งหมด จะทึบตัน จึงได้ชื่อว่ามหาอุด ตามคำบอกเล่ากันต่อๆ มาว่าที่ทำขนาดเล็กและทึบก็เพื่อใช้เป็นที่พักพระภิกษุ พิธีปลุกเสกเครื่องรางของขลังต่างๆด้วยและยังเชื่อกันว่าถ้าทำพิธีในอุโบสถแบบมหาอุดแล้วเครื่องรางของขลังนั้นมีความขลังมาก

ผนังของอุโบสถแบบมหาอุดจะมีลักษณะที่เหลี่ยมผืนผ้า

ด้านหน้าอุโบสถจะอยู่ทางด้านความกว้างจะมีประตูทางเข้าประตูเดียวทางด้านหน้า ไม่มีหน้าต่างและประตูด้านหลังบางหลังอาจมีช่องลมเล็กๆ เพื่อถ่ายเทอากาศด้านหน้าจะมีทั้งแบบมีมุขและไม่มีมุขถ้ามีมุขบันไดจะขึ้นด้านข้างทั้งสองด้านของมุข ส่วนที่ไม่มีมุขบันไดจะขึ้นตรงกับประตู

งานจิตรกรรมภายในวิหารและโบสถ์⁴

ในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดเป็นศูนย์กลางของการทำกิจกรรมและศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยตั้งแต่การเกิดจนถึงการตาย ภายในวัดประกอบด้วยอาคารหลัก ๆ 2 ลักษณะคือ

1. โบสถ์ เป็นสถานที่พระประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ภายในโบสถ์มีพระพุทธรูปเป็นพระประธาน
2. วิหาร เป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูป และเป็นที่พักพิงที่พุทธศาสนิกชนใช้ประกอบศาสนาพิธี

ภาพจิตรกรรมส่วนใหญ่จะเขียนภายในวิหารและอุโบสถ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ศึกษาและชื่นชมงานเขียนภาพที่สวยงาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการสอนทางพุทธศาสนา และเพื่อความเพลิดเพลิน แต่เดิมจิตรกรที่เขียนภาพจิตรกรรมเขียนภาพด้วยความศรัทธาในพุทธศาสนา เวลาเขียนภาพจะไม่นิยมลงชื่อ และหาชื่อเสียงใส่ตัวเอง แต่เต็มใจเขียนด้วยความศรัทธา เช่น พระอาจารย์นาค ครูทองอยู่ ครูคงเป๊ะ ขรัวอินโข่ง เป็นต้น

ลักษณะงานเขียนภาพจิตรกรรมมีกฎเกณฑ์เฉพาะ การเลือกรูปที่จะเขียนต้องให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นนั้น ๆ วิธีการเขียนเคารพสัดส่วนของภาพ การจัดองค์ประกอบ การใช้สีให้กลมกลืนเหมาะสมกับรูปทรงของอาคาร ส่วนใหญ่ภาพจิตรกรรมจะแสดงลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นนั้น ๆ ถึงแม้บางที่จะได้อิทธิพลจากเมืองหลวง หรือต่างชาติ เช่น ชาวตะวันตก

จิตรกรรมไทยแต่เดิมได้รับอิทธิพลจากเขมร ซึ่งเห็นได้จากงานหลวงในยุคสุโขทัย และอยุธยา มีการเขียนภาพพระพุทธรูป ตกแต่งภายในของสถูป หรือ มณฑป ต่อมายุคหลังได้มีการเขียนภาพจิตรกรรมตกแต่งภายในวิหาร หรือภาพเขียนในสมุดไตรภูมิ หรือภาพพระบฏ (ทางล้านนา) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาพพุทธประวัติ แต่เริ่มเขียนภาพทิวทัศน์ของสภาพบ้านเมืองในท้องถิ่นสอดแทรกประกอบกับแสดงให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของคนในช่วงเวลาที่จิตรกรเขียนภาพนั้น ๆ

ลักษณะงานจิตรกรรมในภาคกลาง

จากบทความเกี่ยวกับลักษณะงานจิตรกรรมสมัยสกุลช่างต่างๆ สันติ เล็กสุขุม ได้เขียนบทความเป็นภาษาอังกฤษ ในหนังสือ Temple of Gold เมื่อปี 2543 ซึ่งผู้วิจัยได้แปลสรุปเกี่ยวกับลักษณะจิตรกรรมในภาคกลาง โดยแบ่งกลุ่มช่างดังนี้

งานจิตรกรรมสมัยอยุธยาสกุลช่างเมืองเพชรบุรี

ลักษณะงานจิตรกรรมในยุคนี้ นิยมลงพื้นสีหลัง (Background) เป็นสีครีม เขียนตัวคนตัวนสีแดง, ดำ และขาว มีการใช้เส้นสีเทาแบ่งภาพ มีการเขียนภาพดอกไม้ร่วง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของดอกไม้ที่ร่วงมาจากสวรรค์แสดงถึงความโชคดี ภาพจิตรกรรมในยุคนี้ที่มีคุณค่า เช่น

- วัดใหญ่สุวรรณาราม เป็นภาพเขียนที่ฝาผนังด้านในอุโบสถทั้ง 4 ด้าน ระดับภาพสูงจากพื้นขึ้นมา 60 เซนติเมตร ขึ้นไปจรดเพดาน และด้านหลังบานประตูทุกบาน เรื่อง ราวที่เขียนเป็นภาพพุทธประวัติตอนมารวิชัย ภาพเทพชุมนุม และภาพทวารบาล
- วัดสระบัว ภาพจิตรกรรมใช้เทคนิคการเขียนเส้นเป็นตัวภาพและลายแบบใช้สีเดียว เรียกว่าจิตรกรรมสีเอกรงค์ โดยเขียนลงบนพื้นผนังที่เตรียมไว้ ไม่มีการสอดสีอื่น ๆ แต่อย่างใด นอกจากนี้ยังมีลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งคือจิตรกรรมแสดงคุณภาพแบบลวดลาย ไม่แสดงคุณภาพแบบบรรยากาศ⁵
- วัดเกาะแก้วสุทธาราม เป็นจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย เขียนบริเวณผนังทั้ง 4 ด้าน เต็มพื้นที่ผนัง เขียนเรื่องราวทางพุทธประวัติ ตอนมารผจญ เรื่อง สัตตมหาสถาน เรื่อง อัญมณมหาสถาน เรื่องอดีตพุทธ เรื่องเทพชุมนุม และเรื่องการบูชาพระพุทธรูป⁶

งานจิตรกรรมรัตนโกสินทร์

ลักษณะงานจิตรกรรมยุคนี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 ช่วง คือ

1. ยุคแรก ช่วงรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 3

ยุคธนบุรีเป็นช่วงแรกที่มีลักษณะงานแบบอยุธยา คือ ใช้สีพื้นหลังเบา ๆ นิยมเขียนภาพรามเกียรติ์ ช่วงรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 3 ปรับเรื่องรามเกียรติ์มาเป็นโขน ภาพจิตรกรรมเรื่องรามเกียรติ์จะถูกประยุกต์ให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น งานพื้นถิ่นอีสาน หรือล้านช้าง

สมัยรัชกาลที่ 3 มีการปรับปรุงซ่อมแซมวัดมาก ลักษณะงานเขียนจิตรกรรมมีการใช้ต้นไม้แบ่งเรื่องราวในภาพ สีที่นิยมใช้ คือ สีแดงชาด เขียวเข้ม น้ำเงิน และสีทอง วัดในยุคนี้ที่เป็นต้นแบบงานเขียนจิตรกรรมรัตนโกสินทร์ที่ดี คือ วัดสุวรรณาราม ลักษณะงานเขียนยังยึดหลักประเพณีนิยม แต่ในรายละเอียด เช่น การเขียนพุ่มไม้ เริ่มเขียนตามแบบตะวันตก คือการระบายสีเป็นกลุ่ม ๆ ของพุ่มไม้ ไม่ใช่ใช้วิธีเขียนใบไม้ทีละใบแบบวิธีเดิม

2. ยุคหลัง ช่วงรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา

ในช่วงรัชสมัยนี้ ไทยได้ติดต่อกับชาติตะวันตกมากขึ้น ในงานจิตรกรรมช่วงรัชกาลที่ 4 ได้นำวิธีการเขียนภาพแบบตะวันตก มาแทนที่การเขียนแบบประเพณี คือ เริ่มมีการใช้ภาพแบบทัศนียภาพ (Perspective) ลักษณะการระบายสีของต้นไม้ เปลี่ยนเป็นการระบายเป็นกลุ่มใบและมีน้ำหนัก ทำให้ดูเหมือนใบไม้มีการเคลื่อนไหว ไม่ลงสีเรียบ ๆ แต่ใบแบบในยุคเดิม งานในสมัยรัชกาลที่ 4 เช่น ที่วัดบวรนิเวศ ภาพเขียนจิตรกรรม ในบริเวณวัดพระแก้ว ในสมัยรัชกาลที่ 5 เรื่องราวของภาพจิตรกรรมจากเรื่องพุทธประวัติ หรือภาพรามเกียรติ์ เริ่มมีการเปลี่ยน โดยสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มเขียนภาพประเพณีไทย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นอยู่ของคนในยุคนั้น แทรกลงในงานจิตรกรรม หรือเขียนภาพชีวประวัติของรัชกาลที่ 5 เองที่วัดเบญจมบพิตร

ลักษณะงานเขียนจิตรกรรมแบบประเพณีไทยในยุครัตนโกสินทร์ โดยทั่วไปนิยมเขียนดังนี้

- ด้านหน้าพระประธาน เขียนภาพมารผจญ
- ด้านหลังพระประธาน เขียนด้านบนเป็นภาพไตรภูมิ ด้านล่างเป็นนรก
- ด้านข้างพื้นที่ระหว่างหน้าต่าง เขียนภาพพุทธประวัติ (ทศชาติ)
- เหนือผนังด้านข้าง เขียนภาพเทวดาเรียงเป็นแถว

เชิงอรรถ

บทที่ 2

- ¹ สรุปรจาก : โชติ กัลยาณมิตร “สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม” ลัทธิศิลปะไทย เล่ม 1
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2525
- ² สรุปรจาก สมใจ นิ่มเล็ก ราชบัณฑิต. อุโบสถสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ :
เมืองโบราณ , 2547
- ³ สมใจ นิ่มเล็ก ราชบัณฑิต.(2547) ที่อ้างแล้ว
- ⁴ สันติ เล็กสุขุม. Temples of Gold. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์รีเวอร์นุก, 2543
- ⁵ สน สีมাত্রัง. บทความวิจัย “วิธีอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดช่องนนทรี”, ฉบับพิมพ์ดีด:
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528
- ⁶ น.ณ ปากน้ำ. จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดเกาะแก้วสุทธาราม. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2529

บทที่ 3

การศึกษาโครงการและข้อมูลทั่วไปของวัดที่ทำการวิจัย

ประวัติวัดคงคาราม

ที่ตั้ง วัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
เนื้อที่ 2 ไร่ 1 งาน 27.50 ตารางวา ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำราชบุรีทางทิศตะวันออก

ความเป็นมา

วัดคงคารามเป็นวัดเก่ามีมาแต่สมัยโบราณ ภายหลังชาวมอญเข้าครอบครองวัดนี้ สันนิษฐานว่าในสมัยที่ครอบครองมอญอพยพเข้ามาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 เพราะปรากฏหลักฐานว่า เมื่อปลายสมัยรัชกาลที่ 2 พระยามหาโยธา (เจ่ง ศขเสณี) ขุนนางไทยชาวมอญ เดินทางจากกรุงเทพฯ มาเยี่ยมชาวมอญทางราชบุรี ทราบว่าทางวัดขาดเจ้าอาวาส จึงนิมนต์พระสงฆ์มอญผู้ทรงคุณวุฒิมาเป็นสมภารวัด วัดนี้มีชื่อเป็นภาษามอญว่า วัดเกี้ยวไต้ แปลว่า วัดกลาง เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาทอดกฐิน สมัยนั้นเรียก “วัดกลางเหนือ” ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น “วัดคงคาราม”

ด้วยเหตุที่วัดนี้เป็นวัดเก่าแก่ มีมาก่อนมอญอพยพเข้ามา จากการสำรวจพบว่า พระประธานและพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่เรียงรายรอบฐานชุกชีรวม 12 องค์ ล้วนทำด้วยหินทรายแดง จัดว่าเป็นของเก่ามีมาแต่สมัยอยู่ทองคำนครศรีอยุธยาจากโบราณวัตถุที่ปรากฏแสดงว่า ที่นี่เป็นชุมชนที่มีมาก่อนแล้วตั้งแต่สมัยอยู่ทองคำนครศรีอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่มอญอพยพเข้ามาวัดคงจะร้าง เนื่องจากบ้านเมืองเสียแก่พม่า เมื่อมอญมาตั้งถิ่นฐาน ณ ชุมชนเดิมที่เคยมี จึงปฏิสังขรณ์วัดขึ้นใหม่ เช่น ก่อสร้างเสนาสนะเพิ่มเติมส่วนอุโบสถคงมีอยู่เดิมแล้ว

วัดคงคารามปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 2 เขต คือ เขตสังฆาวาส และเขตพุทธาวาส

เขตสังฆาวาสอยู่หน้าวัดหันหน้าไปทางแม่น้ำแม่กลอง เป็นที่จำพรรษาของภิกษุสามเณร พระที่มาบวชที่วัดคงคารามนี้ส่วนใหญ่เป็นลูกหลานเชื้อสายมอญนอกจากนี้มีศาลาการเปรียญ และศาลาลอย ซึ่งใช้เป็นทำบุญและฟังธรรมของชาวบ้านและที่ทำน้าหน้าวัดเคยมีศาลาทำน้าอยู่สองหลัง หน้าบันแกะสลักเป็นรูปกนิษฐางามมากสมัยของพระครุรามัญญาธิบดีที่ 5 ยามว่างท่านจะมานั่งศาลานี้เป็นประจำ จนชาวบ้านเรียกกันติดปากว่า พระครุศาลา

เขตพุทธาวาสอยู่ด้านหลังวัดติดกับทางรถไฟ มีพระอุโบสถเจดีย์รายทรงมอญและซึ่งอยู่ภายในตัวกำแพงแก้ว ในเขตพุทธาวาสนี้ใช้เป็นที่สงฆ์ทำสังฆกรรม และประกอบพิธีทางศาสนา เช่น อุปสมบท เทศน์มหาชาติ เป็นต้น ส่วนการทำบุญฟังเทศน์ฟังธรรมโดยทั่วไปทำที่ศาลาการเปรียญ ที่เป็นเช่นนี้แบบรายมิกคึกความเชื่อของคนมอญที่ถือว่าในพระอุโบสถมีลูกนิมิตและพร

ฟังอยู่ ผู้หญิงเข้าไปแล้วจะเป็นบาปแก่ตัวเองในสมัยก่อนผู้หญิงมอญจะไม่เข้าไปเดินขุ่มขามในวัดเลย¹

จากหลักฐานทางเอกสารของ อนุวิทย์ เจริญศุกกุล แสดงให้เห็นว่าตัวโบสถ์ของ วัดคงคารามได้ก่อตั้งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย ดังนี้ คือ “ จากตำแหน่งที่ตั้ง เราจะเห็นว่าตัววัด อยู่ท่ามกลางวัดโพธารามที่ตลาดใหญ่ถัดไปเป็นวัดป่าไผ่ วัดบ้านหม้อ และสุคคุ่มน้ำแม่กลองอีกฝาก หนึ่งก็เป็นวัดখনอน (แหล่งสะสมตัวหนังสือใหญ่ที่สำคัญของประเทศ) แต่ละวัดล้วนแต่เป็นวัดในรุ่น อารยธรรมอยุธยาตอนปลายเป็นอย่างน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดโพธารามด้วยแล้ว มีหลักฐาน ประกอบหลายอย่างที่ชวนให้เราใจว่าบริเวณนี้ได้รับอารยธรรมเก่าถึงสมัยลพบุรีหรืออยู่ทองมาก่อน ฉะนั้น จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่วัดคงคารามก็ก่อตั้งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายด้วย อย่างน้อยที่สุดก็มีตัวโบสถ์และใบเสมาชั้นบนอยู่ ส่วนที่เข้าใจในท้องถิ่นว่าวัดนี้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 อันเนื่องมาจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของมอญนั้น เป็นคำเล่าลือสืบสานกันมาตามความเป็นจริง ผู้ อพยพได้เข้าทำนุบำรุงสืบต่อกันจนถึงปัจจุบันมากกว่า”²

ส่วนด้านจิตรกรรม น.ณ ปากน้ำ ได้สรุปว่าเป็นงานฝีมือช่างสมัยอยุธยา คือ ใช้สี เบื้องหลังบางแทนที่จะเป็นสีหนัก บางตอนใช้พื้นขาว ซึ่งกรรมวิธีแบบนี้ไม่เคยปรากฏในภาพเขียน สมัยรัตนโกสินทร์ ด้านบน, ด้านข้างทิศเหนือ, ทิศใต้ ทั้ง 2 ข้าง เขียนรูปอดีตพุทธะเรียงเป็นแถว แต่ละองค์อยู่ในเรือนแก้วประทับนั่งบนบัลลังก์ มีอัครสาวกนั่งพนมมืออยู่ 2 ข้าง การใช้สีไม่ก็สีคือ ดำ แดง ขาว และดินเหลือง ระบายสีตามเทคนิคอยุธยา การใช้อดีตพุทธะเป็นแบบแผนของยุค ปลายอยุธยาตอนกลาง ส่วนภาพที่อยู่ระหว่างช่องหน้าต่างใช้สีสดใส เช่น สีเขียวสดครามสดแบบ เดียวกับวัดเขียนอ่างทอง แสดงว่าอยู่รุ่นราวคราวเดียวกันเองจากการใช้สีสดใสนี้เองทำให้นุคคล หลายคนวินิจฉัยกันว่าเป็นภาพเขียนสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งความจริงนั้นการใช้สีสดใส ได้เริ่มมีมา แล้วแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย³

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม⁴

พระอุโบสถ

เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีเนื้อที่ตามประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ปี พ.ศ. 2518 จำนวน 2 ไร่ 1 งาน 27.50 ตร.ว. กว้าง 7 เมตร ยาว 17.25 เมตร ปัจจุบันทางเข้าหลังของวัดติดกับถนนลาดยางด้านหน้าวัด รอบตัวอุโบสถมีกำแพงแก้วล้อมรอบลานประทักษิณก่อเป็นกำแพงอิฐถือปูน เจาะผนังกำแพงเป็นลูกฟูกเรียงเป็นแถวๆ คั่นด้วยเสาอดปิรามิดเป็นระยะๆ บนลานประทักษิณมีเจดีย์ทรงมอญ 8 องค์ประดิษฐานอยู่ตรงมุมและรอบอาคารก่อนขึ้นระเบียบรอบอุโบสถ มีใบเสมาประดิษฐานอยู่ในซุ้มสี่เหลี่ยมจตุรัส ฐานสิงห์และฐานบัวหงาย ยอดซุ้มทรงปิรามิดมีปราสาทที่มียอด

ตัวอุโบสถยกสูงมีระเบียบรอบอาคารสามารถเดินได้รอบมีทางขึ้นด้านหน้า 2 บันได และทางขึ้นด้านข้างทิศเหนือ 1 บันไดตัวอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านหน้าเจาะช่องประตู 2 ช่อง กรอบนอกประตูยกพื้นสูงเล็กน้อย เขียนสีรูปซุ้มประตูทรงมณฑปยอด 3 ชั้น อาคารมีหลังคาซ้อนชั้นตรงกลางอาคารหลังคาทรงไทย มุงกระเบื้องกามุเคลือบสีน้ำตาล จั่วหน้าบันประดับเครื่องล้าของช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ลงรักประดับกระจกสีทองและสีน้ำเงิน หน้าบันปูนชั้นลายใบไม้และดอกไม้ (ดูภาพประกอบ 3.3, 3.4)

ภายในอาคารมีฐานชุกชีสำหรับตั้งพระประธาน พระประธานเป็นศิลาและศิลปะสมัยอยุธยา พอกปูนลงรักปิดทองใหม่ พื้นอาคารปูแผ่นหินอ่อน บานประตูไม้จำหลักลายงดงาม ตอนบนเป็นลายดอกพุดตานใบเทศตอนล่างลายเรื่องราววรรณกรรม แต่ละบานลวดลายไม่เหมือนกัน ที่สันนอกประตูจำหลักลายหน้ากระดาน ลูกฟูกตัวลายดอกพุดตาน ส่วนบานหน้าต่างด้านนอกเดิมเป็นลายรดน้ำ แต่ถูกเคลือบสีทับ ยังพอเห็นของเดิมบ้าง ด้านในบนหน้าต่างเป็นภาพเขียนสีรูปเทพทวารบาลยืนบนฐานยักษ์แบกถึงดอกไม้กำลังพนมมือ(ดูภาพที่ 3.11)

ภายในอาคารมีภาพจิตรกรรมฝาผนังประดับตั้งแต่พื้นอาคารจนถึงผนังทั้ง 4 ด้าน

- ผนังระหว่างหน้าต่างและประตู เขียนเรื่องทศชาติชาดก และจุลปทุมชาดก
- ผนังเหนือกรอบบนหน้าต่างเขียนเรื่องพุทธประวัติ
- ผนังหน้าพระประธานเขียนเรื่องมารผจญ
- ด้านหลังเขียนภาพไตรภูมิ

เครื่องไม้หลังคาภายในทุกชั้นมีภาพเขียนสีบนพื้นแดง เพดานเป็นภาพดวงดารา และดอกไม้ ชื่อคนเขียนเป็นลายหน้ากระดาน ใต้ถุนเพดานเหนือฐานชุกชีเป็นภาพเขียนบนผ้ารูปดวงดาว มีพระอาทิตย์และพระจันทร์อยู่ตรงกลางมีจารึกเขียนที่ด้านเหนือว่า “ พ.ศ. 2464 “ และภาษาบอญ (ดูภาพที่ 4.15)

ในอุโบสถมีความน่าสนใจอยู่ที่ห้องว่างภายในที่มีโครงสร้างหลังคาทับเพดานสีแดงลายดอกขาว ระบายเพดานลดหลั่นเป็นชั้นเชิง พร้อมกับตัวซื่อที่ลดต่ำลงมาจากฝ้าเพดานอันเป็นส่วนที่ช่วยแบ่ง (Define) และกันตอน (Articulate) ที่ว่าง (Space) ให้เกิดรสนาที่น่าประทับใจ

การวางผังและประโยชน์ใช้สอยภายใน

ตัวอุโบสถมีประตู 3 บาน ด้านหน้าทางทิศตะวันออกมีประตูทางเข้าหลัก 2 บาน ด้านประตู ทางทิศเหนือเปิดเป็นประตูเล็กอีกอันหนึ่ง นอกเหนือจากประตูทางเข้าด้านหน้าสองประตู เพื่อให้พระที่เดินมาจากกุฏิเข้ามาทำสังฆกรรมได้สะดวกขึ้นซึ่ง อนุวิทย์ เจริญสุกกุล ได้วิเคราะห์ไว้ดังนี้

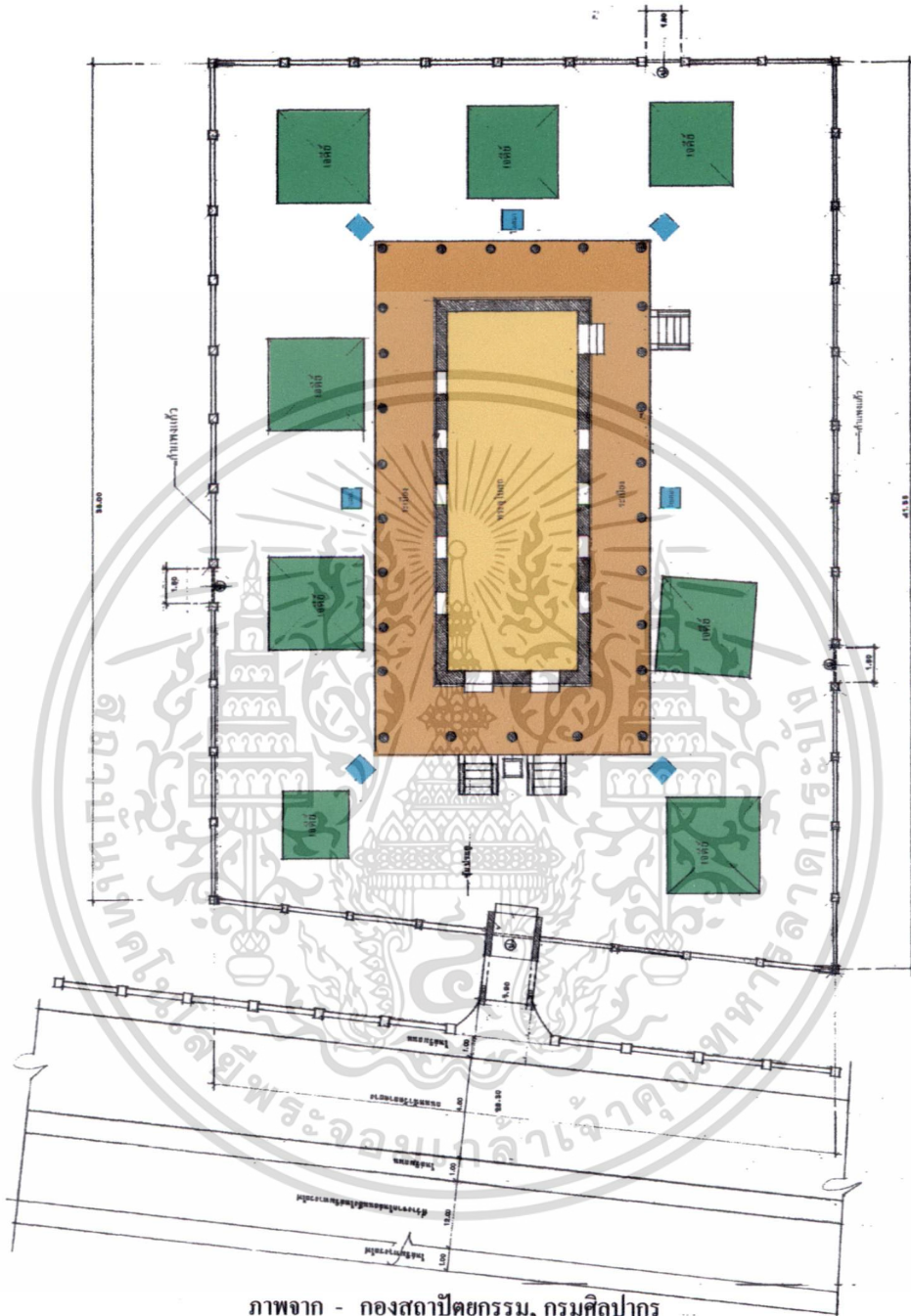
“ ด้านหนึ่งของวัดหันหน้าเข้าหาแม่น้ำแม่กลองอันเป็นทิศตะวันตก ฉะนั้นอีกด้านหนึ่งจึงเป็นทิศตะวันออก เราจึงเห็นได้ทันทีว่าทางเข้าหมู่กุฏิสงฆ์และอาคารอื่นๆ จะเปิดประตูทางเขาใหญ่เป็นไปทางทิศตะวันตกด้านแม่น้ำ ในขณะที่เดียวกันก็เปิดทางเข้าเล็กอีกทางหนึ่งออกไปทางด้านทิศตะวันออกพร้อมกันด้วย ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับตัวโบสถ์ที่จำเป็นต้องหันหน้าไปทางทิศตะวันออกตามคติโบราณ เราจึงเห็นได้โดยง่ายว่าตัวโบสถ์และกลุ่มอาคารอื่นๆ หันหน้าไปคนละทางเหมือนหันหลังให้กัน คาดคะเนว่าคงเป็นด้วยเหตุนี้กระมัง ที่ผนังด้านขวาของโบสถ์ จึงต้องเปิดประตู เพื่อให้พระที่เดินมาจากกุฏิเข้ามาทำสังฆกรรมได้สะดวกขึ้น”⁶

ฉะนั้นประตูทางเข้าด้านหน้าทั้ง 2 บานด้านที่ติดถนนจึงเป็นประตูที่ประชาชนทั่วไปใช้ ส่วนประตูด้านข้างบริเวณด้านหลังโบสถ์ที่ต่อเนื่องกับหมู่กุฏิสงฆ์เป็นประตูสำหรับพระสงฆ์ (ดูแปลนภาพที่ 3.2)

สำหรับพื้นที่ภายใน โบสถ์บริเวณท้ายโบสถ์เป็นที่ประดิษฐานพระประธาน มีฐานชุกชีสำหรับตั้งพระประธาน

การวางผังอุโบสถจะแบ่งส่วนของการใช้พื้นที่ดังนี้ พื้นที่ภายในที่ใช้ทำสังฆกรรมเรียกพื้นที่ทำสังฆกรรม มักเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนก่อนไปทางด้านหลังบริเวณท้ายโบสถ์เป็นที่ประดิษฐานพระประธาน ซึ่งองค์พระประธานตั้งอยู่บนรัตนบัลลังก์ ซึ่งตั้งบนฐานชุกชี สำหรับวัดคงคารามมีการเนืององค์พระประธานโดยทำฉัตรและเพดานเป็นผ้าเขียนรูปดวงดาว มีพระอาทิตย์พระจันทร์อยู่ตรงกลาง ด้านข้างฐานชุกชีมีที่นั่งสำหรับพระสงฆ์ที่เป็นประธานในการทำพิธี พื้นที่ภายในทั้งหมดเป็นพื้นที่ทำสังฆกรรม ซึ่งจะล้อมรอบด้วยผนังสี่ด้าน ผนังด้านหน้าและด้านหลังเรียก เรียกว่าผนังหุ้มกลอง ด้านหน้าเขียนภาพมารผจญ ส่วนด้านหลังเป็นภาพไตรภูมิ ส่วนด้านข้างทั้ง 2 ข้างจะเรียกด้านรี เป็นภาพจิตรกรรมเกี่ยวกับพุทธประวัติ และชาดก และมีหน้าต่างด้านข้างทั้ง 2 ด้าน

ภาพที่ 3.1 ผังบริเวณพระอุโบสถวัดคงคาราม

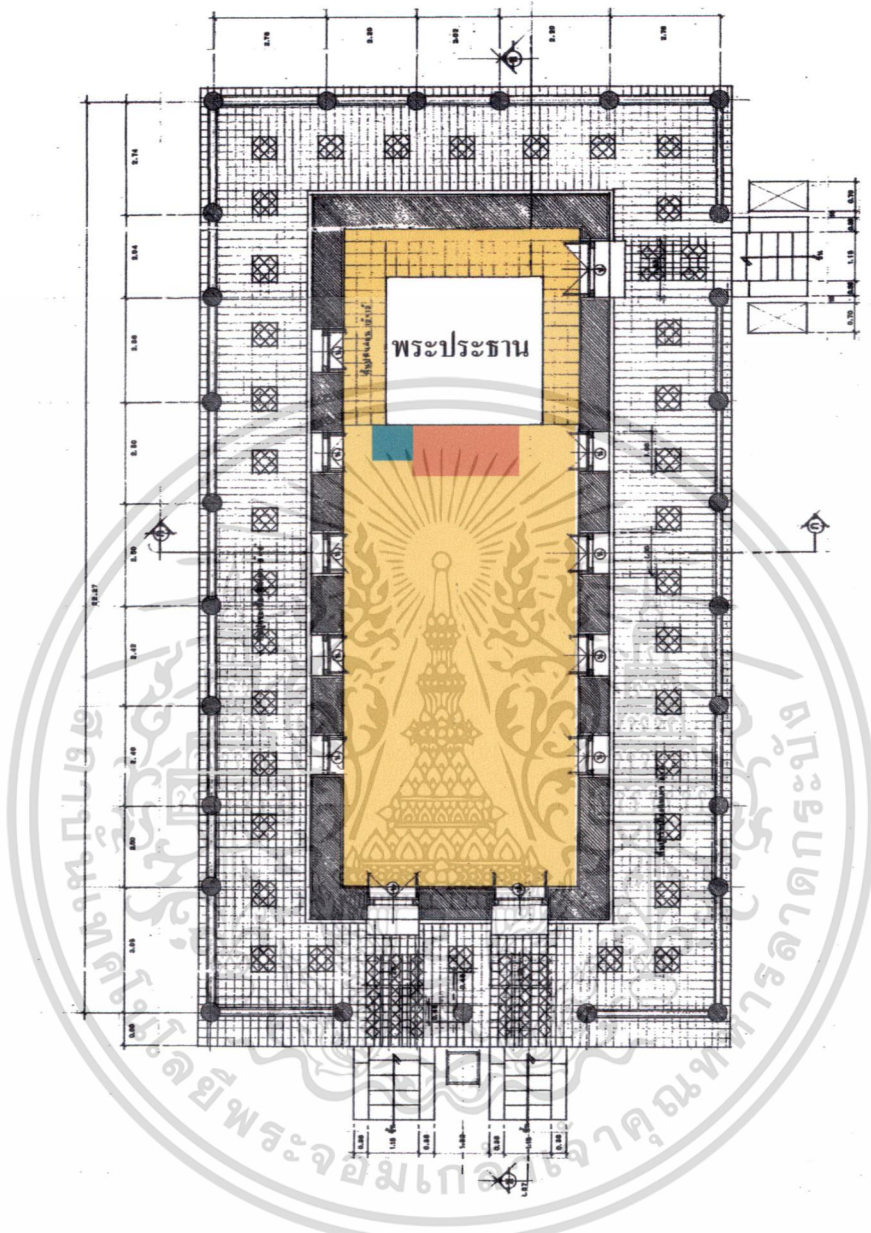

ภาพจาก - กองสถาปัตยกรรม, กรมศิลปากร

	พระอุโบสถ		โบริสมา
	ระเบียง		เจดีย์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3.2 แพลนพื้นพระอุโบสถวัดกงการาม

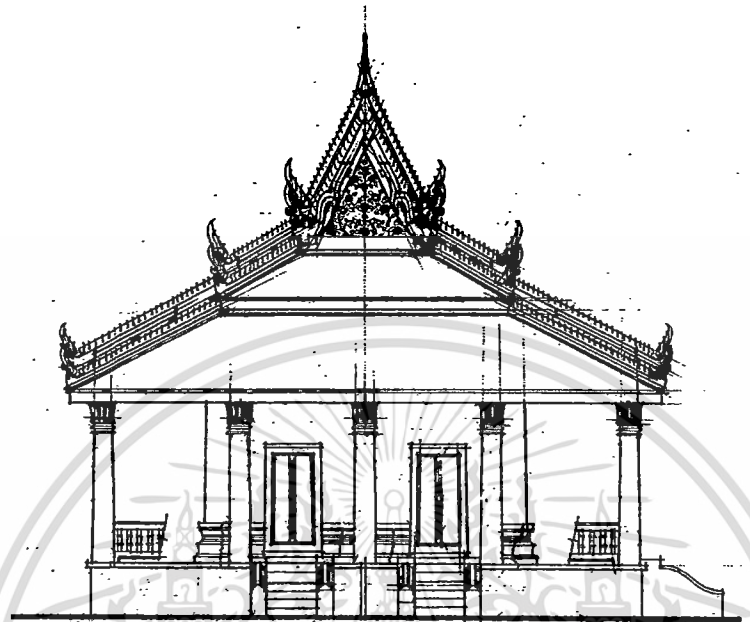

ภาพจาก - กองสถาปัตยกรรม, กรมศิลปากร

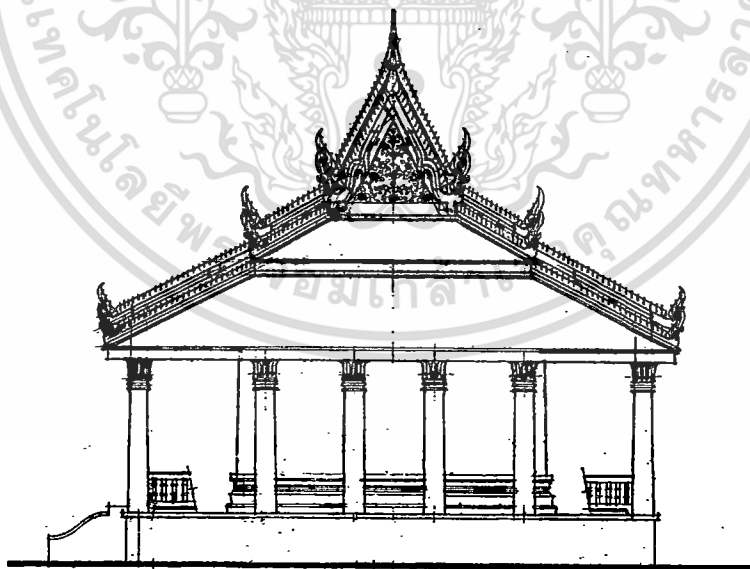
- พื้นหินอ่อน 12''x 12''
- โต๊ะหมู่บูชา
- ที่นั่งพระเทศน์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3.3 รูปด้านทิศตะวันออก, รูปด้านทิศตะวันตก

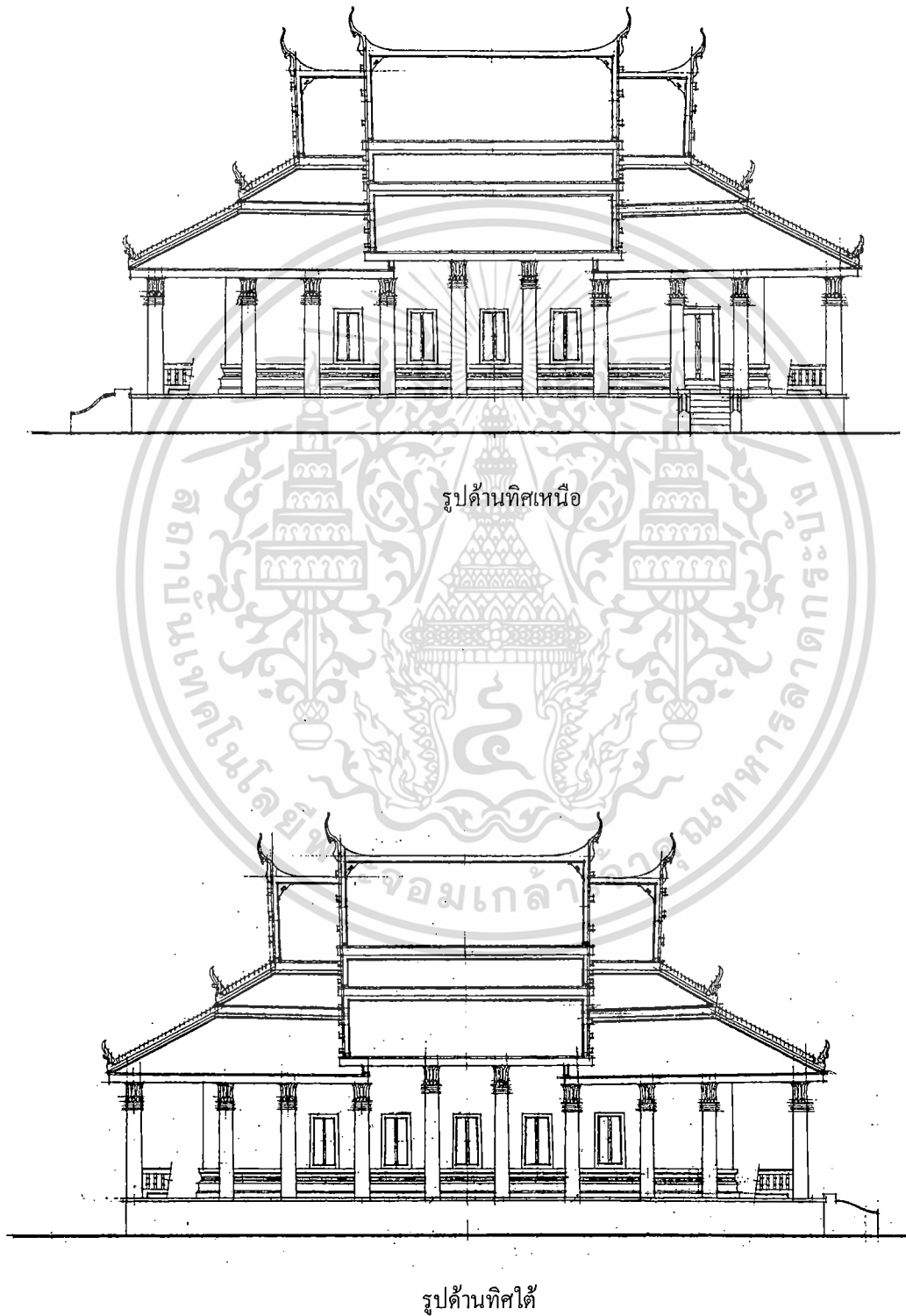
รูปด้านทิศตะวันออก

รูปด้านทิศตะวันตก

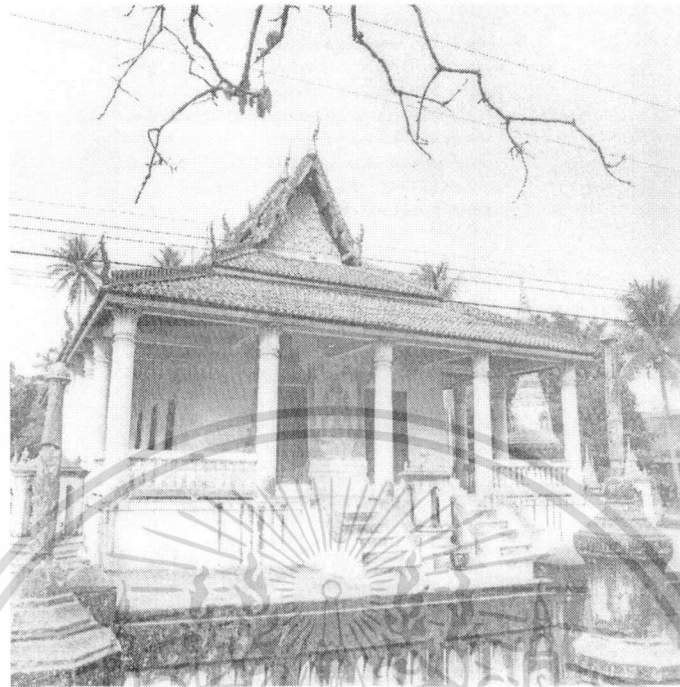
ภาพจาก : กองสถาปัตยกรรม , กรมศิลปากร

ภาพที่ 3.4 รูปด้านทิศเหนือ, รูปด้านทิศใต้

ภาพจาก : กองสถาปัตยกรรม , กรมศิลปากร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3.5 พระอุโบสถ วัดคงคาราม

ภาพที่ 3.6 ชุ่มเสมา และชุ่มประตูทางเข้าด้านหน้าพระอุโบสถ

(ภาพจาก : หนังสือชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดคงคาราม, 2537, หน้า 152และ154)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การตกแต่งผนังโบสถ์ด้วยภาพจิตรกรรม⁷

ภายในโบสถ์วัดคงคาราม มีภาพจิตรกรรมทั้ง 4 ด้าน ซึ่งเรื่องราวทั้งหมดภายในโบสถ์นั้น แบ่งเป็น 4 ส่วนใหญ่ๆ ด้วยกัน ดังนี้

1. ภาพพระพุทธเจ้าในอดีตทั้งหลาย พร้อมด้วยพระอัครสาวก
2. ภาพชาดกเรื่องการบำเพ็ญบารมี 30 ทศของพระโพธิสัตว์เป็นภาพจากมหา นิบาตชาดกหรือทศชาติ ซึ่งโบราณจารย์ถือว่าเป็นชาติที่บำเพ็ญบารมีครบ 10 ประการพอดี และมีเรื่องนอกเหนือจากมหา นิบาตชาดกอีกเรื่อง คือ เรื่องจุล ปทุมชาดกในทุกนิบาต รุกขวรรค
3. ภาพพุทธประวัติ
4. ภาพแสดงจักรวาล หรือไตรภูมิ

จากบทความของ วิวัฒน์ เตมียพันธ์ ใน“เรื่องราวภาพจิตรกรรมวัดคงคารามจังหวัดราชบุรี”ในวารสารอาษา, 2517, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1: หน้า 30 – 36 ได้เรียบเรียงเรื่องราวอย่างละเอียดทุกผนัง ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปความ นำมาเรียงลำดับให้เข้ากับผัง(ภาพที่ 3.5) ดังนี้

1. ภาพพระพุทธเจ้าในอดีต

เขียนไว้ตรงผนังด้านข้างทั้งสองตอนส่วนบนสุด โดยแบ่งเป็นช่วงๆ (ดูภาพที่ 3.5.. ผนังที่ ๑๘ , ๑๙) เป็นภาพพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์พร้อมด้วยสาวก ซึ่งโดยทั่วไปนิยมเขียน 28 พระองค์ หรือ 24 พระองค์ แต่สำหรับวัดคงคารามมี 36 องค์ พระอรธจารย์ได้อธิบายความหมายของคำว่า อดีตพระพุทธเจ้า ซึ่งกล่าวไว้ในคัมภีร์พุทธวงศ์ว่า “ คำในบาลีพุทธวงศ์ ว่า อดีตพระพุทธเจ้าทั้งหลายนั้น ได้แก่พระพุทธที่ล่วงแล้วทั้งหลาย อธิบายว่า พระพุทธ 4 องค์ คือ พระศตัมภกร พระเมธังกร พระสรณังกร และพระทีปังกร ทรงอุบัติในกัปเดียวกัน ก่อนหน้าพระผู้มีพระภาคของเรา (สักยโคดม) ซึ่งผูกใจจะเป็นพระพุทธแต่ยังมิได้รับคำพยากรณ์จากพระพุทธทั้งหลายเหล่านั้น (เว้นพระทีปังกร) ต่อจากพระพุทธเหล่านั้นได้มีพระพุทธ 23 พระองค์ มีพระโกณฑัญญะเป็นต้น (พระมังคโล พระสุมน โพระเวโรโต พระโสภโธ พระอนโนมทัสสี พระปทุโม พระนารโธ พระปทุมุตโร พระสุเมธ พระสุชาโต พระปิยทัสสี พระอถตทัสสี พระธัมมทัสสี พระสิทธิธโต พระปุตโต พระวิปัสสิ พระสิขิ พระเวสสภู พระโกณาคมน พระกกุสันโธ พระกัสสป) รวมทั้งพระพุทธที่ปังกรด้วย เป็นพระพุทธ 24 พระองค์ ซึ่งท่านหมายถึงอดีตพุทธทั้งหลาย ” ที่ไม่นับพระพุทธเจ้าในอดีต 3 องค์ต้นคือ พระศตัมภกร พระเมธังกร และพระสรณังกรนั้น เพราะพระผู้มีพระภาคของเรายังมิได้รับคำพยากรณ์จากสำนักของท่านเหล่านั้น พระองค์ได้รับพยากรณ์ว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าเป็นครั้งแรกที่เดียวจากพระทีปังกร ซึ่งเวลานั้น

พุทธเจ้าของเราเสวยพระชาติเป็นสุเมธดาบส แต่นั้นเป็นต้นมาก็ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าที่ได้กล่าวนามมาแล้วทุกพระองค์

2. ภาพชาดก เรื่องการบำเพ็ญพระบารมี

ส่วนภาพชาดกนั้นเขียนเรื่องที่มาในมหานิบาตชาดก และมาในทุกนิบาตอีกเรื่องรวมเป็น 11 เรื่อง คือพระเทมีย์ พระชนก พระสุวรรณสาม พระนารทพรหม พระเนมิราช พระมหโสถ พระภูริทัต พระจันทกุมาร จุลลปทุมชาดก วิฐรบัตถิตชาดก และมหาวาสสันดรชาดก ซึ่งเขียนไว้ตรงผนังระหว่างช่องหน้าต่าง (ดูภาพที่ 3.5 ผนังที่ ๑ - ๖ , ผนังที่ ๕ - ๑๔ , ภาพชาดกอยู่ในส่วนที่ต่ำสุดของผนัง และเรื่องราวเรียงลำดับดังที่กล่าวไว้ วนไปถึงช่องซิดหน้าต่างบานในสุดด้านซ้ายมือของพระประธานจนจบผนังด้านขวามือ

การเขียนภาพชาดกแต่ละเรื่องบรรจุลงช่องผนังระหว่างหน้าต่างซึ่งเป็นที่คับแคบมากนั้นต้องเขียนภาพให้เล่าเรื่องเกือบหมดเนื้อความนับว่ายากมาก กรมพระยานริศรานุวัติทรงประสบมาแล้ว ถึงกับสั่งกับสังฆราชเจ้ากรมหลวงชินวราธิบดีว่า ต้องเลือกตอนที่มีรูปภาพที่น่าดู และตอนนั้นต้องให้มีค่าเป็นสุภายิตอันสำคัญ ซึ่งบางตอนช่างเลือกภาพที่น่าดู แต่ไม่มีค่าสุภายิตอันสำคัญ หรือบางตอนมีค่าสุภายิตสำคัญแต่ภาพไม่น่าดู ซึ่งการเลือกภาพและมีค่าสุภายิต อันสำคัญด้วยมิใช่เรื่องง่าย ๆ

3. ภาพพุทธประวัติ

ส่วนผนังด้านบนเหนือขอบหน้าต่างขึ้นไป ตั้งแต่หัวผนังด้านซ้ายพระประธานมาถึงผนังด้านหน้ากอ้อมไปจนหมดผนังด้านขวามือ เขียนพุทธประวัติต่อเนื่องกันไปจนสุดเนื้อที่ผนัง (ดูภาพที่ 3.7 ผนังที่ ๑๕ และ ๑๖) เริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้าประสูติ ออกบวช และเสวยวิมุตติสุข ภาพพระพุทธเจ้าแสดงธรรม แสดงยมปาฏิหาริย์ จนถึงภาพมารผจญ (ดูภาพที่ 3.8 ผนังที่ ๑๗)

4. ภาพแสดงจักรวาลหรือไตรภูมิ

ส่วนผนังด้านหลังเขียนภาพจักรวาลหรือไตรภูมิ (ดูภาพที่ 3.8 ผนังที่ ๑๘) เรื่องจักรวาลนี้ตามคัมภีร์ท่านได้กล่าวพรรณนาไว้ดังนี้

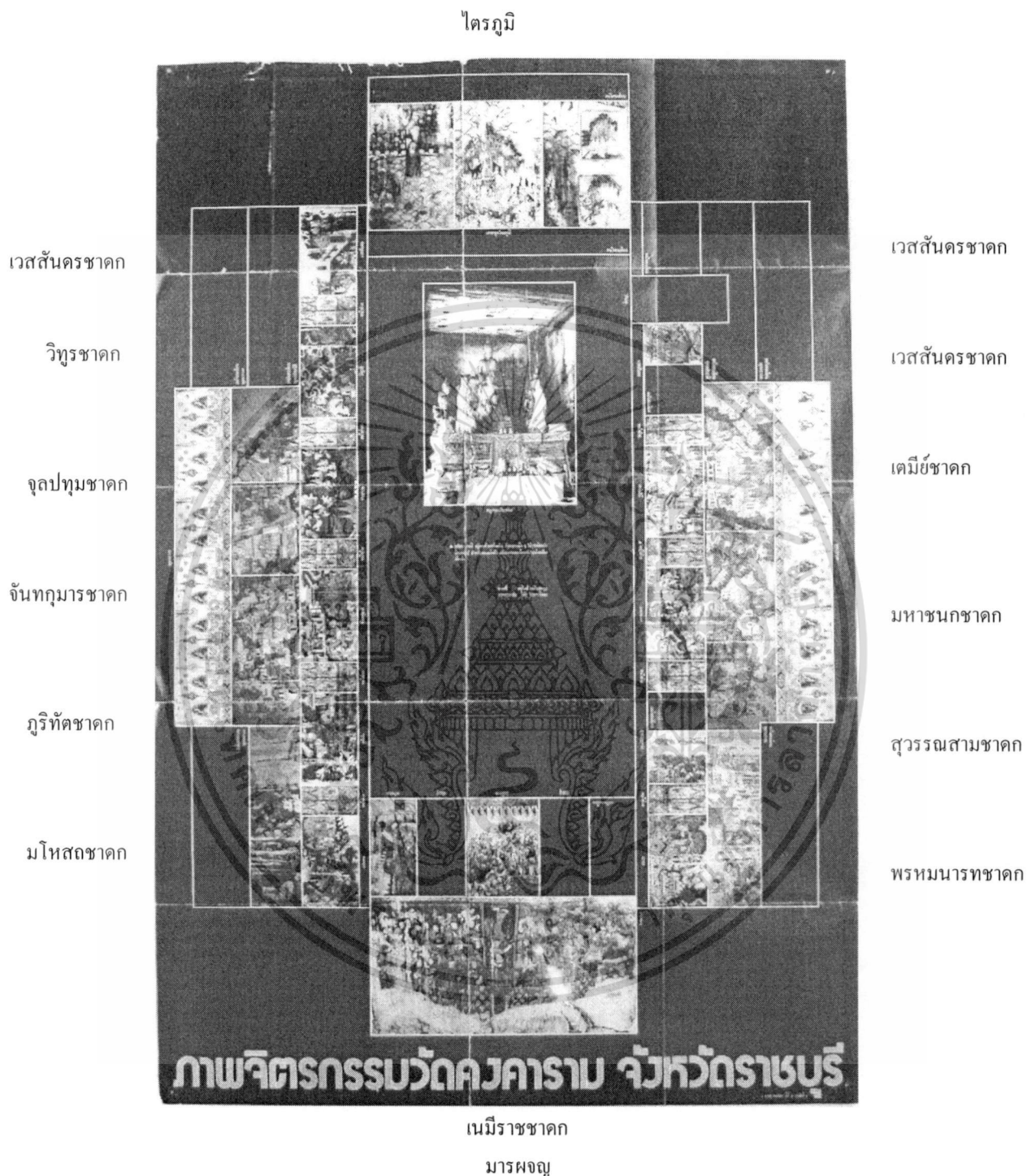
1. พื้นแผ่นดินหนาสองแสนสี่หมื่นโยชน์ ชั้นบนครึ่งหนึ่งเป็นดินธรรมดาเรียกว่า ปิงสุปถวี หนาหนึ่งแสนสองหมื่นโยชน์ ชั้นล่างครึ่งหนึ่งเป็นหินเรียกว่า ลีลาปถวี หนาหนึ่งแสนสองหมื่นโยชน์
2. ตั้งอยู่บนน้ำ น้ำที่รองรับแผ่นดินนี้ มีความหนาสี่แสนแปดหมื่นโยชน์
3. น้ำตั้งอยู่บนพื้นลม มีความหนาเก้าแสนหกหมื่นโยชน์
4. ต่อจากพื้นลมไปเป็นอากาศว่างเปล่ามีแต่ความมืด ไม่มีน้ำ ไม่มีลมความหนาประมาณมิได้
5. ภูเขาสินธุ มีความสูง หนึ่งแสนหกหมื่นแปดพันโยชน์ครึ่งหนึ่งอยู่ในพื้นมหาสมุทร มีจำนวนแปดหมื่นสี่พันโยชน์ อีกครึ่งหนึ่งอยู่เหนือพื้นมหาสมุทรขึ้นไป มีจำนวนแปดหมื่นสี่พันโยชน์โดยรอบได้สองแสนห้าหมื่นสองพันโยชน์
6. ความกว้างและความยาวของยอดเขาแปดหมื่นสี่พันโยชน์มีลักษณะกลม พื้นแผ่นดินสำเร็จไปด้วยมานะทั้ง 7
7. ตามไหล่เขาทั้ง 4 ด้าน ด้านตะวันออกเป็นเงิน ด้านตะวันตกเป็นแก้วผลึก ด้านใต้เป็นแก้วมรกต ด้านเหนือเป็นทอง ดังนั้นสี่ของน้ำในมหาสมุทรก็ดี อากาศก็ดี ต้นไม้ ใบไม้ก็ดี ที่อยู่ในด้านนั้นๆ ก็เป็นสีเงิน สีผลึก สีเขียว สีทอง ไปตามสี่ของไหล่นั้นด้วย
8. จากตอนกลางของภูเขาสินธุลงมาจนถึงใต้พื้นน้ำมหาสมุทร มีขานบันไดเวียนห้ารอบ คือชั้นที่หนึ่งที่อยู่ภายใต้พื้นน้ำเป็นที่อยู่ของพระยานาค ชั้นที่สองเป็นที่อยู่ของครุฑ ชั้นที่สามเป็นที่อยู่ของกุมภกัณฑเทวดา ชั้นที่สี่เป็นที่อยู่ของยักษ์เทวดา ชั้นที่ห้าเป็นที่อยู่ของจาตุมหาราชิกา 4 องค์
9. พื้นรากฐานของภูเขาสินธุ นั้น มีภูเขา 3 ลูก ตั้งรับอยู่ 3 ด้าน พื้นฐานของภูเขาสินธุยังคงตั้งอยู่ในช่องระหว่างกลางของภูเขาทั้ง 3 ใต้พื้นฐานของภูเขาสินธุลงไปมีช่องว่างเป็นอุโมงค์ 6 มีความกว้างหนึ่งหมื่นโยชน์เป็นที่อยู่ของเหล่าอสูร
10. ภูเขาจักรวาล เป็นภูเขากั้นระหว่างจุฬโลกธาตุ โลกเล็กโลกหนึ่งๆ มีความสูง หนึ่งแสนหกหมื่นสี่พันโยชน์ ต่ำกว่าภูเขาสินธุเพียงสี่พันโยชน์ ครึ่งหนึ่งอยู่เหนือพื้นมหาสมุทร ครึ่งหนึ่งอยู่ในพื้นมหาสมุทร ภายในเขตภูเขาจักรวาล ส่วนกว้างและยาวเท่ากัน คือ หนึ่งล้านสองแสนสามพันสี่ร้อยห้าสิบโยชน์ ภายในวัดโดยรอบได้สามล้านหกแสนหนึ่งหมื่นสามร้อยห้าสิบโยชน์
11. รอบภูเขาสินธุมีเขาสัตตบรรพ 7 ชั้นล้อมรอบ ชั้นหนึ่งชื่อยุคันทร ชั้นสองชื่ออิศธร ชั้นสามชื่อกรวิกะ ชั้นที่สี่ชื่อสุทัสสนะ ชั้นที่ห้าชื่อเนมิทร ชั้นหก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชื่อวินัดตกะ ชั้นที่เจ็ดชื่ออัสตกัณณะ ห่างจากกันและกันก็ตี ความหนาแต่ละชั้นๆ ก็ตี ความลึกของมหาสมุทรสี่พันครในระหว่างภูเขาทั้ง 7 ก็ตี เท่ากับครึ่งหนึ่งของส่วนสูงของชั้นนั้นๆ

12. ภูเขาขุคันธรกับภูเขาสิเนรุห่างจากกัน แปดหมื่น สี่พันโยชน์ในระหว่างภูเขาทั้งสองนี้ ความลึกของมหาสมุทรสี่พันครแปดหมื่นสี่พันโยชน์
13. มหาสมุทรที่อยู่ในจักรวาลนี้มีอยู่ด้วยกัน 2 มหาสมุทร คือ มหาสมุทรภายใน ได้แก่ มหาสมุทรสี่พันคร 7 ชั้น มหาสมุทรภายนอกได้แก่มหาสมุทรที่อยู่ในระหว่างภูเขาจักรวาลกับภูเขาอัสตกัณณะ
14. มหาสมุทรที่อยู่ในระหว่างชมพูทวีป กับอปรโคยานทวีปก็ตีระหว่างอปรโคยานทวีปกับอุตตรกฐทวีปก็ตี ระหว่างอุตตรกฐทวีปกับปุพพิเทหะทวีปก็ตี ระหว่างปุพพิเทหะทวีปกับชมพูทวีปก็ตีเหล่านี้ มีความกว้างหกแสนหนึ่งหมื่นสามพันเก้าร้อยห้าสิบโยชน์เท่าๆ กัน
15. ในบรรดาทวีปใหญ่ทั้ง 4 ที่พระพุทธองค์ทรงเรียกว่าทวีปหนึ่งๆ นั้น ก็เพราะแต่ละทวีปมีพื้นดินติดต่อกันโดยไม่มีมหาสมุทรมาคั่น ฉะนั้นจึงจัดเป็นทวีปใหญ่ทวีปหนึ่ง ในทวีปหนึ่งๆ มีมหาสมุทรล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน
16. ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์อันเป็นที่อยู่ของสุริยเทพบุตรและจันทิมาเทวบุตรพร้อมด้วยบริวาร โคจรไปมารอบภูเขาสิเนรุ อยู่ในระดับเสมอกันกับยอดภูเขาขุคันธร
17. ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวนักขัตตาราทั้งปวงที่ปกขยิมไปมารอบภูเขาสิเนรุ ได้นั้นก็เพราะอาศัยลมเวรัมภะช่วยพัดพาไป
18. ในสารัตถทีปนีฎีกาแสดงไว้ว่า มหานคร 8 ขุมตั้งอยู่ภายในดินธรรมดาตรงข้ามกับชมพูทวีป มหานครขุมหนึ่งๆ มีอุสสทนรก 5 ชั้น ล้อมรอบเป็นบริวาร
19. ภายในมหานคร 8 ขุม ไม่มีนายนิรบาลอยู่ประจำเพราะในที่นั้นไม่มีสถานที่สำหรับอยู่ สถานที่สำหรับอยู่เหล่านายนิรบาลนั้นอยู่ที่อุสสทนรก

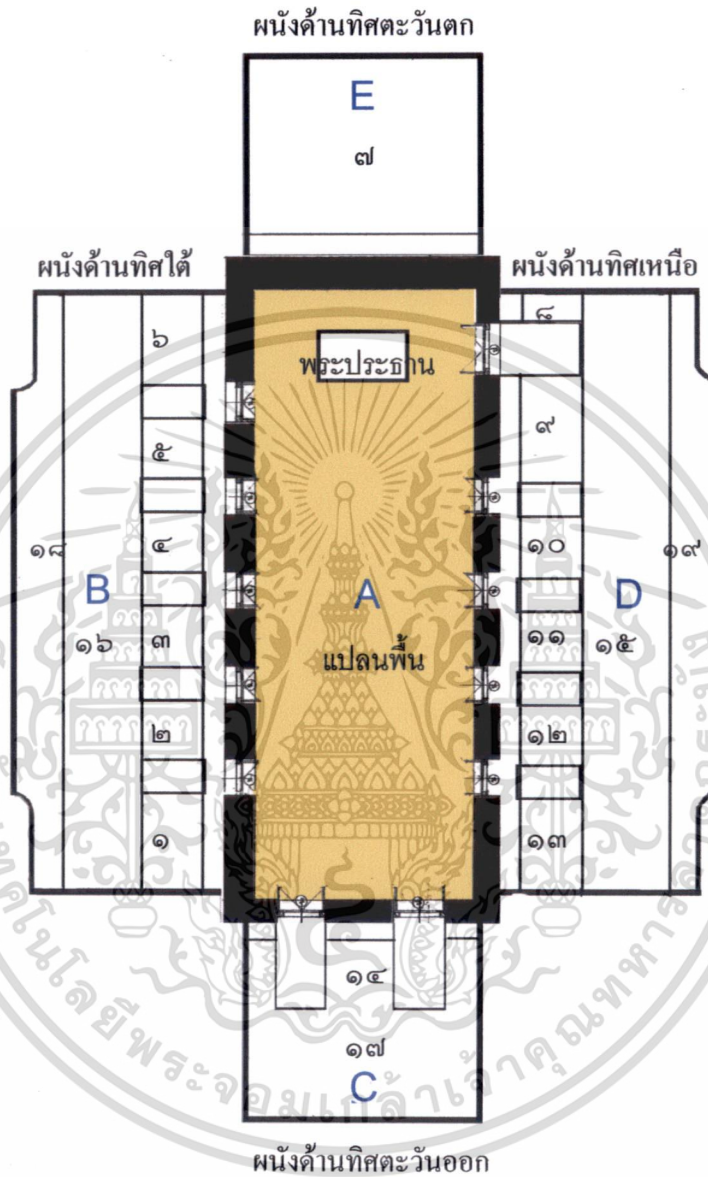
ภาพที่ 3.7 ภาพโปสเตอร์แสดงผังการจัดเรียงเรื่องราวภาพจิตรกรรมภายในวัดคงคาราม

ภาพจาก : วิชัย โปษยะจินดา, โปสเตอร์ในวรสารอาษา, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1, 2517

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3.8 ผังการเรียงเรื่องราวภาพจิตรกรรมภายในวัดคงคาราม

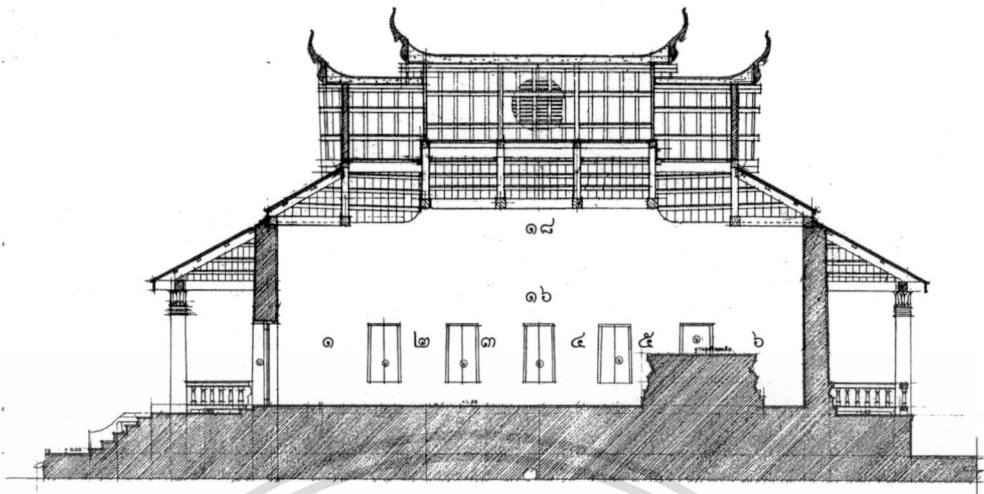

- A แปลนพื้น
- B ผนังด้านทิศใต้
- C ผนังด้านทิศตะวันออก
- D ผนังด้านทิศเหนือ
- E ผนังด้านทิศตะวันตก

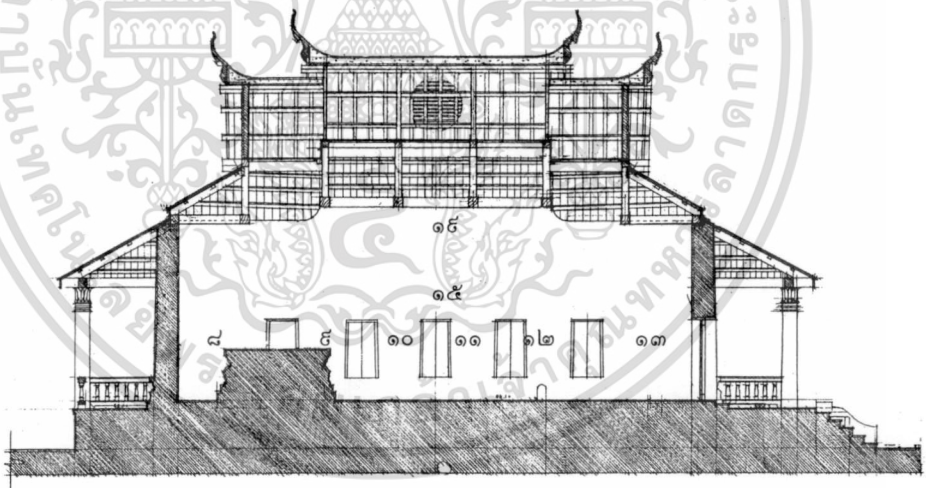
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3.9 รูปด้านภายในแสดงผังเรื่องราวจิตรกรรม ด้านทิศใต้, ทิศเหนือ วัดคงคาราม

รูปด้านภายในด้านทิศใต้

ผนังที่ ๑ มโหสถชาดก	ผนังที่ ๕ วิทูรชาดก
ผนังที่ ๒ ภูริทัตชาดก	ผนังที่ ๖ เวสสันดรชาดก
ผนังที่ ๓ จันทกุมารชาดก	ผนังที่ ๑๖ พุทธประวัติ
ผนังที่ ๔ จุลปทุมชาดก	ผนังที่ ๑๘ อติศพระพุทธร

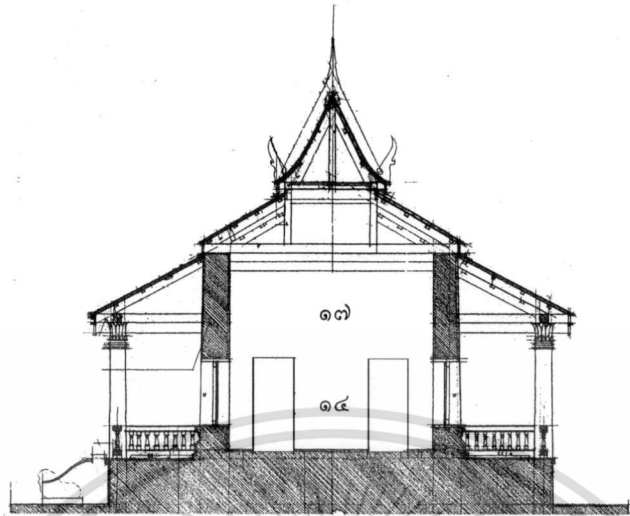
รูปด้านภายในด้านทิศเหนือ

ผนังที่ ๘ เวสสันดรชาดก	ผนังที่ ๑๒ สุวรรณสามชาดก
ผนังที่ ๙ เวสสันดรชาดก	ผนังที่ ๑๓ พรหมนารถชาดก
ผนังที่ ๑๐ เติมียชาดก	ผนังที่ ๑๕ พุทธประวัติ
ผนังที่ ๑๑ มหาชนกชาดก	ผนังที่ ๑๘ อติศพระพุทธร

ภาพจาก - กองสถาปัตยกรรม, กรมศิลปากร

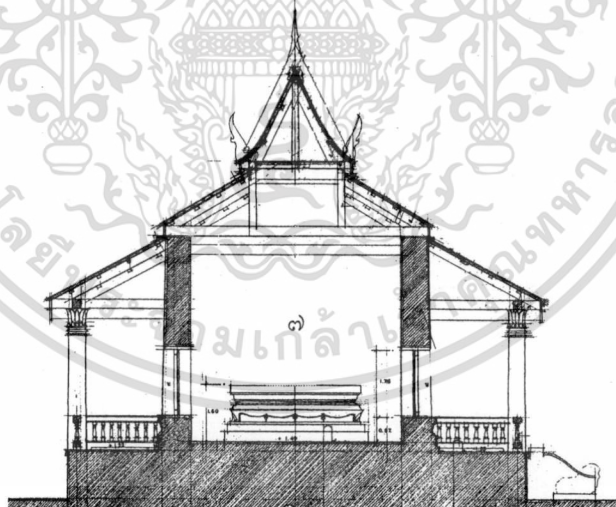
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3.10 รูปด้านภายในแสดงผังเรื่องราวจิตรกรรมทิวทัศน์นอก, ทิวทัศน์ใน วัดคงคาราม

รูปด้านภายในทิวทัศน์นอก

ผนังที่ ๑๘ เนมีราชชาดก
ผนังที่ ๑๗ มารผจญ

รูปด้านภายในทิวทัศน์ใน

ผนังที่ ๑๗ ไครภูมิ

ภาพจาก - กองสถาปัตยกรรม, กรมศิลปากร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางแสดงรายละเอียดของภาพ
จิตรกรรมฝาผนังวัดคงคาราม

ผนังที่	เรื่อง	รายละเอียดของภาพ	ภาพประกอบ
๑	มโหสถชาดก	ด้านซ้ายเป็นรูปมโหสถห้ามทัพ พระเจ้าจตุณี ด้านขวาเป็นรูป ปราสาทราชวังมีทหารกับสนมที่อยู่ ในสวนแทรก	
๒	กฐินตัดชาดก	ด้านซ้าย (ที่ชำรุด) เป็นภาพ พราหมณ์กับนางกฐินตัด ด้านขวา เป็นอาศรมฤาษีมืดครู่กำลังสอน มนต์จับนาคให้ฤาษีด้านล่างเป็นรูป สิงโตจิ้งกับต้นไม้	
๓	จันทกุมาร ชาดก	ด้านซ้ายภาพพระอินทร์เหาะลงมา หักค้อนเห็นพระจันทกุมารนั่งสมาธิ รอกการบูชาขัญด้านขวาเป็นยอด ปราสาทราชวังและบ้านเรือนผู้คน	
๔	จุลปทุมชาดก	ด้านล่างเป็นกำแพงเมืองและประตู เมือง ด้านบนเป็นป่าที่พระปทุม กุมารและอนุชาทั้งหกอาศัยอยู่ ด้านซ้ายเป็นภาพพระปทุมกุมาร ช่วยเหลือโจรที่ถูกลอบแพมา ตรง กลางเป็นภาพกษัตริย์ทั้งเจ็ดนำชายา มาบั้งไฟกิน ด้านขวาบนพระปทุม กุมารกรีดพระชานุ	

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผนังที่	เรื่อง	รายละเอียดของภาพ	ภาพประกอบ
๕	วิทูรชาดก	ภาพพระวิทูรถูกปูนฉาบฉวยจับตัว ลากเชืบนตีไปในอากาศ ด้านซ้าย เป็นภาพนางอรหันต์ถือดวงปทุมฉกษัษย์	
๖	เวสสันดรชาดก	ด้านซ้ายภาพพระเวสสันดร พระนางมัทรีกัญญา ชาลี ลาพระเจ้ากรุงสัชชกับพระมเหสี ด้านขวา เป็นภาพพราหมณ์ที่มาทูลขอราชรถทรงไป พระเวสสันดรพระนางมัทรีกัญญา ชาลี ต้องดำเนินเข้าป่าด้วยพระบาท	
๗	ไตรภูมิ	ภาพเขาพระสุเมรุกับเขาบริวาร คือ เขาสัตบริภณะเจ้าและสี่พันครมหาสมุทรพร้อมทั้งบรรดาสรรพสัตว์มากมายที่มีรูปร่างหน้าตาผิดกับสัตว์ในโลกมนุษย์	
๘-๙	เวสสันดรชาดก	ด้านซ้ายเป็นตอนฉกษัษตรีษ์ ด้านขวา เป็นตอนฉกษัษตรีษ์ทั้งหมดเข้าเมืองมีการเฉลิมฉลอง	
๑๐	เทมีย์ชาดก	ด้านซ้ายเป็นภาพผู้คนเข้าเฝ้ากษัษตรีษ์ในปราสาท มีการทรมานนักโทษ และพระเทมีย์นั่งอยู่ในปราสาทด้วย ด้านบนพระเทมีย์ยกราชรถ ด้านล่างขวาเป็นภาพบ้านเรือนของชาวบ้าน	

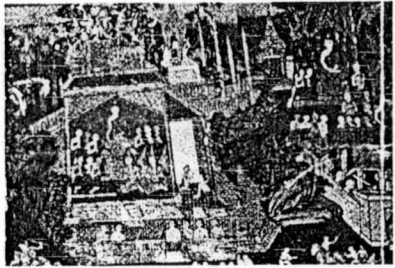
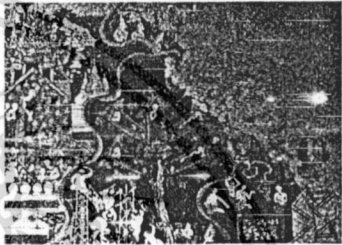
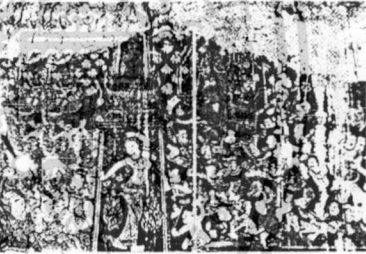
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หน้าที่	เรื่อง	รายละเอียดของภาพ	ภาพประกอบ
๑๑	มหาชนกชาดก	ด้านบนเป็นภาพมหาชนกแหวกว่ายอยู่ในทะเลมีนางเมขลามาช่วย ด้านล่างเป็นภาพอาคารบ้านเรือน	
๑๒	สุวรรณสามชาดก	ด้านบนเป็นภาพสุวรรณสามกำลังสอยผลไม้อยู่ในป่า เห็นแนวป่า และสัตว์ป่าด้านขวาที่ขำระดเป็นภาพกินรีกับลูก ด้านล่างเป็นภาพบิดามารดาของสุวรรณสามกับกษัตริย์ท้าวทนต์	
๑๓	พรหมนารถชาดก	ด้านซ้ายเป็นกลุ่มนางมโหรีกับผู้คนเข้าเฝ้ากษัตริย์ มีพรหมนารถหေးอยู่ด้านบนด้านขวาเป็นแนวป่ากับตึกบ้านเรือนฝรั่ง มีขุนนางฝรั่งนั่งอยู่ ด้านล่างเป็นกำแพงเมือง	
๑๔	เนมิราชชาดก	ด้านซ้ายเนมิราชแสดงธรรมบนสวรรค์มีเหล่าเทวดามานั่งฟังธรรม ด้านบนเป็นเหล่าเทวดา นางฟ้าหေးลงมาบูชาพระธรรมของพระเนมิราช ด้านขวาเป็นรูปผู้คนเข้าเฝ้ากษัตริย์	

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หน้าที่	เรื่อง	รายละเอียดของภาพ	ภาพประกอบ
๑๕	พุทธประวัติ (ผนังด้านบน)	ด้านล่างเป็นภาพนางสิริมหามายาเดินทางกลับบ้านเมืองของตนเพื่อคลอดเจ้าชายสิทธัตถะ ด้านบนพระอินทร์อาราธนาพระโพธิสัตว์ประสูติ และนางสิริมหามายาคลอดพระโอรสด้านขวาเป็นภาพผู้คนเข้าเฝ้ากษัตริย์กับเจ้าชายสิทธัตถะแสดงปาฏิหาริย์ เสด็จขึ้นไปอยู่บนมวยผมของอดีตดาบส	
๑๕	พุทธประวัติ (ผนังด้านบน)	ด้านซ้ายเป็นภาพเจ้าชายสิทธัตถะออกนอกเมือง พบเทวดาแสดงเป็น คนเกิด แก่ เจ็บ ตาย และสมณะให้เห็น ตรงกลางเป็นภาพการสละอันยิ่งใหญ่ เจ้าชายสิทธัตถะลาพระมเหสีและโอรสออกบวชด้านขวาออกมหาภิเนษกรมณ์	
๑๖	พุทธประวัติ (ผนังด้านบน)	ด้านซ้ายภาพผู้คนเข้าเฝ้ากษัตริย์ ตรงกลางภาพนางสุชาดานำข้าวมธุปายาสไปถวายพระพุทธเจ้า ด้านขวาพระพุทธองค์ทรงลอยถาด	
๑๖	พุทธประวัติ (ผนังด้านบน)	พระพุทธเจ้าเสวยวิมุตติสุข	

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หน้าที่	เรื่อง	รายละเอียดของภาพ	ภาพประกอบ
๑๖	พุทธประวัติ (ผนังด้านบน)	ภาพส่วนใหญ่เป็นภาพปราสาทราชวัง มีผู้คนเข้าเฝ้ากษัตริย์ ด้านบน พระพุทธเจ้าแสดงธรรม ด้านล่าง เป็นรูปแบบวิถีชีวิตชาวบ้าน	
๑๖	พุทธประวัติ (ผนังด้านบน)	ภาพพิมพ์พิลาปกับพระพุทธเจ้า แสดงยมกปาฏิหาริย์	
๑๗	มารพจญ	เป็นภาพพระแม่ธรณีบีบมวยผมทำให้น้ำท่วมเหล่ากองทัพมารที่มาปองร้ายพระพุทธองค์ให้พ่ายแพ้ไป	

รายละเอียดภาพ - น.ณ ปากน้ำ.ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทยวัดทองคาราม, 2537, หน้า 148-151

ภาพจาก - วิชัยโปษยะจินดา, โปสเตอร์ในวารสารอายุยา, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1, 2517

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เชิงอรรถ

บทที่ 3

- ¹ นิตย รัตนสัตตญา “ประวัติวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี”, อาษา,ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 : หน้า 25)
- ² อนุวิทย์ เจริญศุกกุล “สถาปัตยกรรมวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี”, อาษา ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 : หน้า 23
- ³ น.ณ ปากน้ำ “จิตรกรรมวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี” อาษา ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 : หน้า 51)
- ⁴ สรุปรูป จากแสงอรุณ กนกพงศ์, ชุดิมา หุณหะษา. ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดคงคาราม. กรุงเทพฯ.: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2537
- ⁵ อนุวิทย์ เจริญศุกกุล , (2517) ที่อ้างแล้ว
- ⁶ อนุวิทย์ เจริญศุกกุล (2517) ที่อ้างแล้ว
- ⁷ สรุปรูปความจาก : วิวัฒน์ เตมียพันธ์ “เรื่องราวภาพจิตรกรรมวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี”,อาษา, 2517, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1, หน้า 30 - 36

บทที่ 4

การวิเคราะห์และสรุปการใช้โครงสร้างงานจิตรกรรม และการตกแต่งภายในโบสถ์

การศึกษาและวิเคราะห์การใช้สีในงานตกแต่งภายในวัดคงคาราม โดยศึกษาการใช้สีบริเวณ ผนัง, เพดาน, พื้น ซึ่งเป็นองค์ประกอบของงานสถาปัตยกรรมภายในทั้งหมด โดยแบ่งขั้นตอนการศึกษาดังนี้

- ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเรื่องราวภาพรวมของผนัง, เพดานและพื้น
- ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์แยกรายละเอียดของชุด โครงสร้างของผนัง, เพดาน และพื้น
- ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์และสรุปเปรียบเทียบ โครงสร้างเป็นคำร้อยละ

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาภาพรวมของผนัง, เพดานและพื้น

ลักษณะภายในโบสถ์วัดคงคาราม แยกระนาบผนัง, เพดาน, พื้นชัดเจน ไม่มีเสา ลอยภายในอาคาร การศึกษาผนังจะรวมถึงหน้าต่าง, ประตู ที่อยู่ในระนาบเดียวกับผนัง และส่วน ปิดล้อมด้านบน คือ ระนาบเพดาน และส่วนปิดล้อมด้านล่าง คือ พื้น

วิธีการศึกษาโดย

- ถ่ายภาพรวมการตกแต่งภายใน ให้เห็นผนังแต่ละด้านตามทิศตะวันออก, ทิศตะวันตก, ทิศเหนือ, ทิศใต้ (ดูภาพที่ 4.1, 4.2, 4.3, 4.4)

- ศึกษาเรื่องราวโดยรวมของ

ผนังให้เห็นการใช้สีและลักษณะเรื่องราวของภาพจิตรกรรมบนผนังทิศตะวันออก, ทิศตะวันตก (ดูภาพที่ 4.5-4.7)

การจัดองค์ประกอบของภาพจิตรกรรมในผนังแต่ละด้าน (ดูภาพที่ 4.8)

การตกแต่งหน้าต่างภายในโดยใช้ภาพจิตรกรรม (ดูภาพที่ 4.9)

การตกแต่งประตูภายในโดยทาสีแดงเป็นพื้นไม่มีลวดลาย (ดูภาพที่ 4.10)

เพดาน ศึกษาโครงสร้างเพดานและลักษณะการใช้สีของเพดาน โครงสร้างของโบสถ์เป็น โครงสร้างไม้ ที่มีข้อลุดต่ำมาจากฝ้าเพดานเป็นค้ำที่วางเป็นช่วงๆ สีโดยรวมเป็นสีแดง มีลายดวงดารา และดอกไม้ขาว และเหลืองบนพื้นแดง ชื่อเขียนเป็นลายหน้ากระดาน ปลาย ชื่อมีลายกรวยเชิงสีดำ (ดูภาพ 4.11, 4.12, 4.13)

พื้น ภาพรวมของพื้น (ในช่วงเวลาศึกษาปี 2548) ปูหินอ่อนสีขาวเทา และมีลายจุดเล็กๆ ของหินอ่อนสีดำ, เหลือง, แดง (ดูภาพที่ 4.14)

ผู้วิจัยได้ถ่ายภาพผนังแต่ละด้าน ทิศตะวันออก,ทิศตะวันตก,ทิศเหนือ และ ทิศใต้ ศึกษาเรื่องราวและโครงสร้างในผนังแต่ละด้านดังนี้

ผนังด้านทิศตะวันออก (ภาพที่ 4.1)

ผนังด้านนี้เป็นทางเข้าโบสถ์จากด้านหน้ามีประตู 2 บาน ทาสีแดง ภาพจิตรกรรมบนผนังนี้เป็นเรื่องมารผจญอยู่เหนือขอบประตูด้านบน มีภาพพระแม่ธรณีบีบมวยผม ทำให้น้ำท่วมเหล่ากองทัพมาร โครงสร้างมีหลากหลายสี ส่วนพื้นหลังเหนือหม่อมารเป็นพื้นสีแดง(ภาพที่ 4.5) ซึ่งส่วนบนได้ชำรุดเสียหายไปบ้าง เห็นเป็นผนังขาวแทนส่วนภาพที่อยู่บนผนังระหว่างประตูทั้ง 2 เป็นภาพชาดกตอน เนมิราชแสดงธรรมบนสวรรค์มีเหล่าเทวดา นางฟ้าเหาะลงมาบูชาพระธรรมของเนมิราช ด้านขวาเป็นรูปผู้คนเข้าเฝ้ากษัตริย์ ด้านล่างเว้นสีขาวสูงจากพื้นประมาณ 60 ซม. โครงสร้างผนังจึงมีหลายหลากสีของจิตรกรรมและสีแดงของประตู

ผนังด้านทิศตะวันตก (ภาพที่ 4.2)

ผนังด้านนี้เป็นภาพจิตรกรรมเรื่องไตรภูมิทั้งผนัง เว้นผนังขาวจากแนวพื้นสูงขึ้นมาประมาณ 60 ซม. เหนือแนวของวงกบหน้าต่างด้านล่าง โครงสร้างจะเป็นภาพจิตรกรรมที่หลากหลายสีด้านล่างภาพเป็นโทนสีฟ้าของน้ำสีทันดรมหาสมุทร มีภาพสัตว์รูปร่างแปลกๆ มากมายภาพด้านบนเป็นสวรรค์ มีโทนสีแดงน้ำตาลเพิ่มขึ้น ภาพส่วนบนสุดชำรุดเสียหายไปบางส่วน(ภาพที่ 4.6, 4.7)

ผนังด้านทิศเหนือ (ภาพที่ 4.3)

ผนังด้านนี้จะมีลักษณะการเขียนภาพจิตรกรรมเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ

ด้านบนสุด เป็นภาพพระพุทธเจ้าแต่ละองค์พร้อมด้วยสาวก โครงสร้างจะเป็นสีแดงของจีวรพระพุทธเจ้าและสาวกบนพื้นหลังที่เป็นสีขาวมีลายดอกไม้ม่วงมีสีฟ้าอมเขียวบางส่วน(ภาพที่4.8)

ด้านบนเหนือหน้าต่าง เป็นภาพพุทธประวัติ โครงสร้างจะหลากหลายดูรวมๆ จะเห็นปริมาณสีแดงและเขียวเป็นพื้น และทิวทัศน์ต้นไม้ตัวอาคารเป็นสีขาว(ภาพที่ 4.8 ข)

ผนังระหว่างช่องหน้าต่าง เป็นภาพชาดกตอนต่างๆ โครงสร้างหลายหลากส่วน(ภาพที่ 4.8 ค)

ผนังใต้หน้าต่างด้านล่าง ทาสีขาวตลอดแนวสูงจากพื้นประมาณ 60 ซม. ด้านนี้มีหน้าต่าง 4 ช่อง และมีประตู 1 ช่อง โครงสร้างหน้าต่างมีหลากหลายเหมือนงานจิตรกรรม (ภาพที่ 4.9) ส่วนประตูภายในทาสีแดง(ภาพที่ 4.10)

ผนังด้านทิศใต้ (ภาพที่ 4.4)

ผนังด้านนี้มีลักษณะเหมือนผนังทิศเหนือ คือ แบ่งภาพจิตรกรรมเป็น 3 ส่วน คือ ด้านบนสุด เป็นภาพพระพุทธเจ้าแต่ละองค์พร้อมสาวก โครงสีเป็นสีแดงของจีวรพระพุทธเจ้าและสาวก พื้นหลังเป็นสีขาวมีลายดอกไม้ร่วง มีส่วนที่เป็นสีฟ้าอมเขียวบางส่วน (ภาพที่ 4.8) ด้านบนเหนือหน้าต่าง เป็นภาพพุทธประวัติ โครงสีหลายหลากดูโครงสีรวมๆ จะเห็นปริมาณสีแดงและเขียว ซึ่งเป็นพื้นและทิวทัศน์ต้นไม้ ตัวอาคารเป็นสีขาวผนังระหว่างช่องหน้าต่าง เป็นภาพชาคคตอนต่างๆ โครงสีหลายหลากสี

ผนังใต้หน้าต่างด้านล่างเป็นสีขาวตลอดแนวสูงจากพื้นประมาณ 60 ซม. ด้านนี้มีหน้าต่างทั้งหมด 5 ช่อง โครงสีหน้าต่างมีหลายหลากเหมือนภาพจิตรกรรม

ภาพที่ 4.1 ภาพรวมการตกแต่งภายในวัดคงคารามผนังด้านทิศตะวันออก

ผนังด้านทิศตะวันออก

ภาพจิตรกรรมบนผนังทิศตะวันออกเป็นภาพมารผจญมีพระธรณีบีบมวยผม ทำให้น้ำท่วมเหล่ากองทัพมารที่มาปองร้ายพระพุทธองค์ให้พ่ายแพ้ไป ภาพพระสมณ โคดม พระวรกายปิดทองอร่ามทั้งองค์ห่มจีวรผ้ารัตกัมพลสีแดงฉาน ประทับบนดอกบัวมีบัลลังก์รองรับ เบื้องหลังท้องฟ้าสีแดงชาด มีดอกไม้ร่วงถมพื้นที่เต็ม แม่พระธรณีบีบมวยผมยื่นเอียงกรายด้วยท่าที่อันอ่อนช้อย ภาพนี้เดิมเป็นภาพเขียนฝีมือช่างอยุธยา รูปพระพุทธเจ้าปางมารวิชัย พระวรกายปิดทอง ทรงจักรสีแดงแบบเก่ามีการเขียนซ่อมสมัยรัชกาลที่ 4

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.2 ภาพรวมการตกแต่งภายในวัดคงคารามผนังด้านทิศตะวันตก

ผนังด้านทิศตะวันตก

ภาพจิตรกรรมเรื่องไตรภูมิ ภาพเขาพระสุเมรุกับเขาบริวาร คือ เขาสัตบริภัณฑ์ และสี่ทันทมหาสมุทร พร้อมทั้งบรรดาสรรพสัตว์มากมายที่มีรูปร่างหน้าตา ผิดกับสัตว์ในโลกมนุษย์มีเงือกชาย , หญิง ปลาราคู ปลาทรายักษ์ ม้ามังกร ปลาฉนาก และเตาตุนุ้ยักษ์ ภาพด้านบนเป็นสวรรค์ เบื้องล่าง คือ บาดาล และนรก เป็นลักษณะการเขียนภาพไทยอันมีมาแต่สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.3 ภาพรวมการตกแต่งภายในวัดคงคารามผนังด้านทิศเหนือ

ผนังด้านทิศเหนือ

ภาพจิตรกรรมของผนังนี้ด้านบนตลอดแนวเป็นภาพอดีตพุทธะพร้อมสาวก ภาพเหนือบานหน้าต่างเป็นภาพพุทธประวัติ ด้านซ้ายสุดในผนังระหว่างช่องหน้าต่าง เป็นเรื่องเวสสันดรชาดก (ผนังที่ ๘, ๙) ถัดมาเรื่องเทมิยชาดก (ผนังที่ ๑๐), มหาชนกชาดก (ผนังที่ ๑๑), สุวรรณสามชาดก (ผนังที่ ๑๒) และ พรหมนารถชาดก (ผนังที่ ๑๓)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.4 ภาพรวมการตกแต่งภายในวัดคงคารามผนังด้านทิศใต้

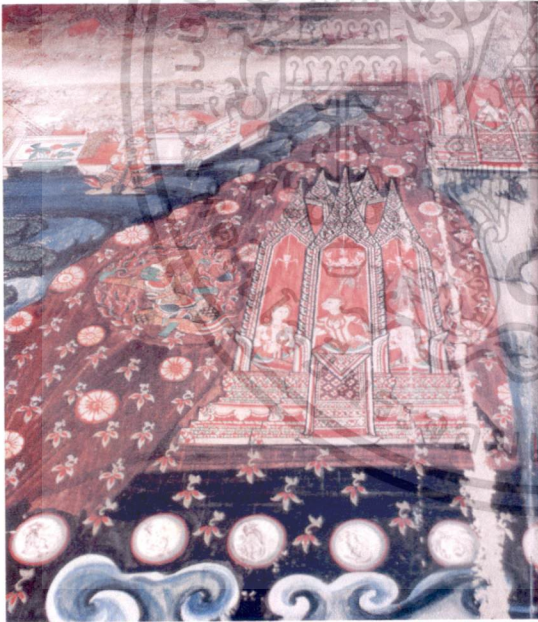
ภาพจิตรกรรม ด้านบนตลอดแนวเป็นภาพอดีตพุทธะพร้อมสาวก ภาพเหนือบานหน้าต่างเป็นภาพพุทธประวัติด้านซ้ายสุดของผนังระหว่างช่องหน้าต่างต่างเป็นเรื่อง มหาเวทมนตร์ (ผนังที่ ๑), ฤทธิ์เดช (ผนังที่ ๒), จันทกุมารชก (ผนังที่ ๓) จุลปทุมชก (ผนังที่ ๔), วิบุรชก (ผนังที่ ๕), เวทมนตร์ชก (ผนังที่ ๖)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เรื่องราวของภาพจิตรกรรมบนผนังที่ศตวันออก และที่ศตวันตก

ภาพที่ 4.5 ผนังที่ศตวันออก ภาพมารผจญ บนผนังที่ ๑๗ พระแม่ธรณีบีบมวยผมทำให้น้ำท่วมเหล่า กองทัพมาร ที่มาปองร้ายพระพุทธองค์ ให้พ่ายแพ้ไป

ภาพที่ 4.6 ผนังที่ศตวันตก ภาพเขาพระสุเมรุกับเขาบริวาร ภาพเต็มผนังด้านหลังพระประธาน เรื่องราวเกี่ยวกับไตรภูมิ (ผนังที่ ๗)

ภาพที่ 4.7 ผนังที่ศตวันตก ภาพสัตว์น้ำในทะเลแห่งหิม พานต์ มีสัตว์แปลกๆ ตามจินตนาการของจิตรกร เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับไตรภูมิ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การจัดองค์ประกอบของภาพจิตรกรรมบนผนังทิศเหนือ และทิศใต้

ภาพที่ 4.8

รูปแบบการเรียงลำดับภาพ ผนังด้านทิศเหนือและทิศใต้

- ก. ด้านบนสุดของผนังเขียนภาพพระพุทธเจ้า
- ข. ผนังเหนือช่องหน้าต่างเป็นภาพพุทธประวัติ
- ค. ผนังระหว่างช่องหน้าต่างเป็นภาพชาดก

ภาพ ก.

ด้านบนสุดของผนังด้านทิศเหนือ
ทิศใต้เขียนภาพพระพุทธเจ้าแต่ละ
องค์พร้อมด้วยสาวก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพ ข. ผนังเหนือช่องหน้าต่างเป็นภาพพุทธประวัติ

ภาพ ค. ผนังระหว่างช่องหน้าต่างเป็นภาพชาดกต่างๆ

ภาพที่ 4.9

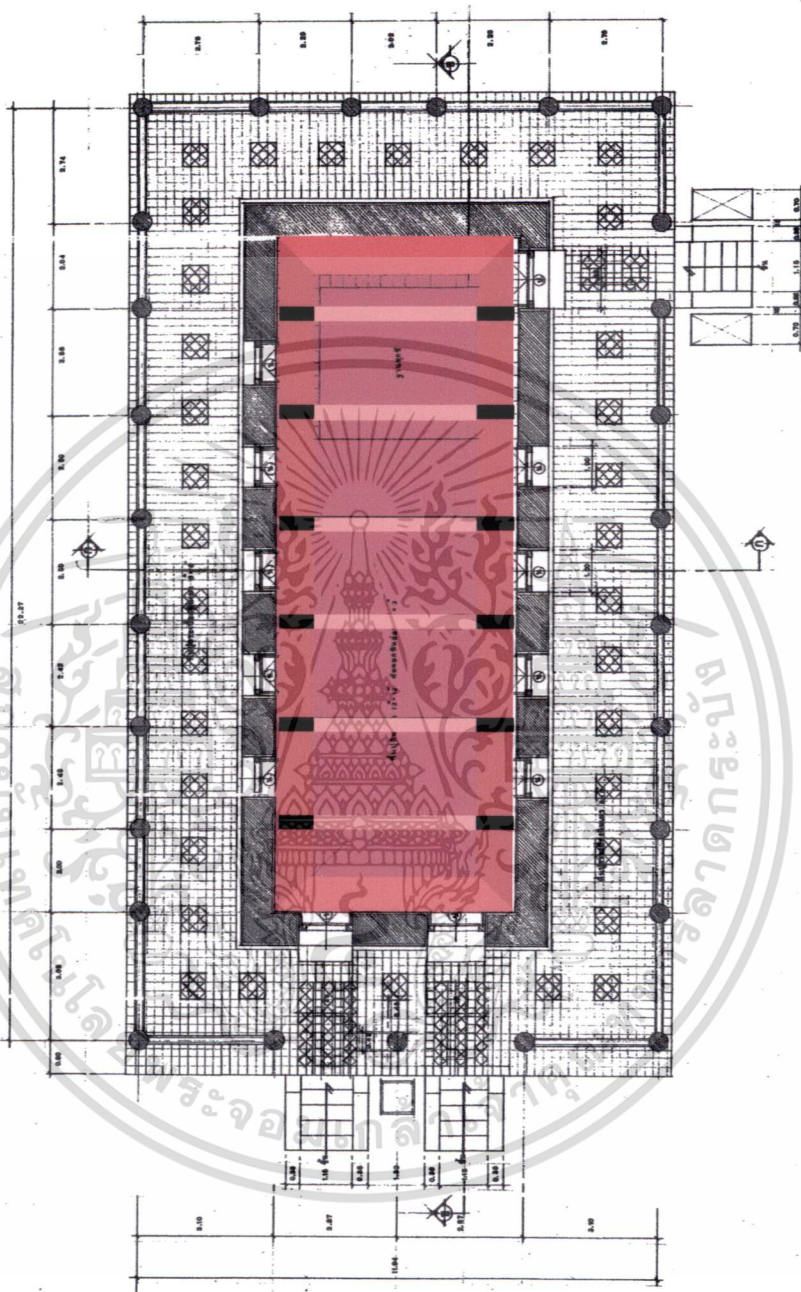
บานหน้าต่างค้ำใน เป็นภาพเขียนสี
รูปเทพทวารบาลถือดอกไม้กำลังพนม
มือยืนบนฐานชุกชีแบก

ภาพที่ 4.10 ประตูภายในทาสีแดง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.11 แปลนผ้าเพดานวัดคงคาราม

โครงสร้างเพดานของโบสถ์เป็นโครงสร้างไม้ มีตัวซื่อที่ลดต่ำมาจาก ฝ้า เพดาน เป็น
ตัวแบ่งที่วางเป็นช่วงๆ สีโดยรวม เป็น โคร่งไม้ทาสีแดงมีลายดอกดวงคารา และ
ดอกไม้ขาว และเหลือง บนพื้นแดง ชื่อเขียนเป็นลายหน้ากระดานปลายซื่อมีลายกรวย
เชิงสี่คำ

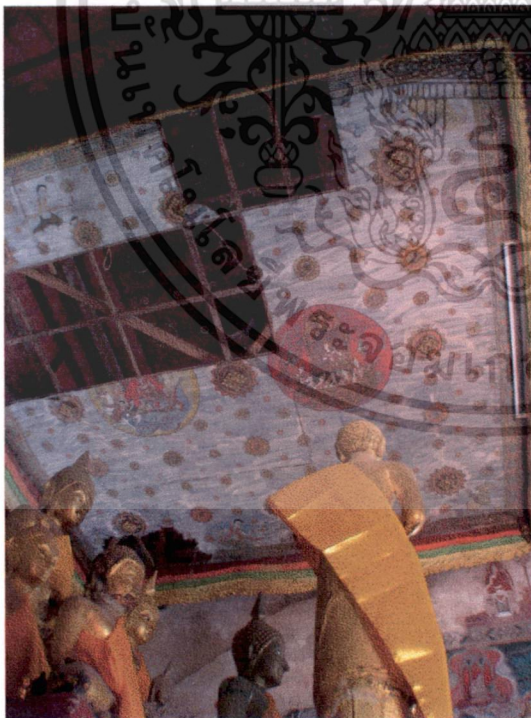
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.12

- โครงสร้างภายในหลังคา และเพดานตี
แดงลายคอกขาว ระบายเพดานกลทั้น
มีตัวซื่อที่ลดต่ำลงจากฝ้าเพดาน เป็นตัว
แบ่ง (Define) และคั่นตอน (Articulate)
ที่ว่าง (Space) ให้ดูน่าสนใจ

- ซื่อสีแดงกลมกลืนกับเพดานแต่มีกรวย
เชิงสีดำ เน้นให้เห็นความเป็น
โครงสร้าง

ภาพที่ 4.13

ได้ฉัตรเพดานเหนือฐานซุกชีเป็น
ภาพเขียนบนผ้ารูปดวงดาวมีพระ
อาทิตย์ และพระจันทร์อยู่ตรง
กลาง มีจารึกเขียนที่ด้านเหนือว่า
“พ.ศ. 2464” และภาษามอญ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.14 พื้นภายในปูหินอ่อนสลับลายจุด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์แยกรายละเอียดของชุดโครงสร้างของผนัง, เพดาน, พื้น

วิธีการศึกษา

ผู้วิจัยได้นำแถบสี PANTONE ซึ่งเป็นแถบสีที่ใช้สำหรับงานพิมพ์นำไปเทียบกับภาพจิตรกรรมในสถานที่จริง เพื่อให้ได้สีที่ใกล้เคียงกับของจริงมากที่สุด และจครหัสของแถบสีไว้เพื่อใช้ในการพิมพ์ และเพื่อสะดวกแก่ผู้ที่สนใจสามารถหารหัสสีที่ให้ไว้ในเครื่องคอมพิวเตอร์ (โปรแกรม PHOTOSHOP) ซึ่งจะสะดวกในการนำโครงสร้างไปใช้ประยุกต์ในงานอื่นๆ (ดูภาพที่4.15)

ผนัง ในการตกแต่งภายในโบสถ์วัดคงคาราม ส่วนที่มีการใช้สีมากที่สุด คือ ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เป็นเรื่องราวของพุทธประวัติและชาดกต่างๆ ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มสีโดยแยกกลุ่มของโครงสร้างต่างๆ ดังนี้

- โครงสร้างของภาพทิวทัศน์ เช่น ก้อนหิน, ต้นไม้, พื้นดิน, ท้องฟ้า(ดูภาพที่4.16)
- โครงสร้างของภาพอาคารสถานที่ เช่น ปราสาท, เรือนไทย(ดูภาพที่4.17)
- โครงสร้างของภาพคน และเครื่องแต่งกายเช่นกลุ่มเทวดา,ข้าราชการ(ดูภาพ ที่4.18)

ในส่วนของหน้าต่าง การตกแต่งเป็นการเขียนภาพจิตรกรรมซึ่งแยกโครงสร้างแบบงานจิตรกรรม (ดูภาพที่4.19) ส่วนประตูหน้าต่างสีแดงล้วน(ดูภาพที่4.20) ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจมีลวดลายเขียนอยู่แต่ได้ลบเลือนเหลือแต่สีพื้นสีแดง (ในช่วงเวลาที่สำรวจปี พ.ศ.2548)

เพดาน การตกแต่งเพดานเป็น โครงไม้ทาสีแดงมีลายดวงตราและดอกไม้สีขาว, สีเหลืองและสีดำ ส่วนปลายชื่อเป็นลายกรวยเชิงสีขาวบนพื้นหลังสีดำ (ดูภาพที่4.21)

พื้น การตกแต่งพื้น (ในช่วงเวลาที่สำรวจ พ.ศ. 2548) ปูหินอ่อนสีขาวทามีลายจุดหินอ่อนสีดำ, สีเหลือง, สีแดง (ดูภาพที่4.22)

หมายเหตุ การใช้สีและวัสดุปูพื้นเป็นส่วนที่เปลี่ยนแปลงบ่อยที่สุดเนื่องจากผู้ใช้โบสถ์ หรือเจ้าอาวาสมีอำนาจปรับปรุงได้ง่าย

ภาพที่ 4.15 โครงสีของภาพจิตรกรรมวัดคงคาราม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.16 โครงสีของภาพทิวทัศน์

ก

ข

ก

ก. ภาพทิวทัศน์ในผนังที่ ๔ จุลปทุมชาดก ด้านทิศใต้ เขียนภาพทิวทัศน์มีการผลัดกระยะใกล้ไกล ตามระบบเปอร์สเปคทีฟ โทนสีโดยรวมมีต้นไม้เขียว ฆอดหินสีครามหรือสีน้ำตาลแดงพื้นสีแดงมีน้ำสีน้ำเงินตัดเส้นขาว

ข. ภาพสัตว์น้ำในทะเลแห่งหิมพนต์ ในเขาพระสุเมรุ บนผนังที่ ๑๒ ด้านทิศตะวันตกหลังพระประธาน พื้นน้ำสีน้ำเงิน และฟ้าอ่อนตัดเส้นลายสีเขียว ตัวปลาสีน้ำตาล และฟ้าคราม

ก. ภาพทางสัญจร และทิวทัศน์ในภาพสุวรรณสามชาดก ผนังที่ ๑๒ ด้านทิศเหนือ แนวป่าต้นไม้สีเขียวเข้ม และโทนสีฟ้า ไกลออกไปเขียนต้นไม้สีจางๆ กลมกลืนกับบรรยากาศสว่างๆ พื้นระบายด้วยสีน้ำตาล แสด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.17 โครงสีของภาพอาคารสถานที่

ก

ข

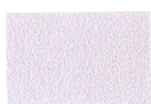

ค

ก. ภาพคฤหาสน์ของชาวต่างประเทศบนผนังที่ ๑๓ ด้านทิศเหนือ ลักษณะอาคาร มีลายหน้าบันเป็นปูนปั้นแบบฝรั่งเข้าใจว่าเดิมเป็นภาพเขียนอยุธยาต่อมาได้เขียนปฏิสังขรณ์ในรัชกาลที่ 4

ข. ภาพมโหสถชาดก บนผนังที่ ๑ ด้านทิศใต้ ตอนเข้าศึกจับนางสนมใส่สาแหรก ซึ่งโยงกับปราสาทและโถงเห็นพื้นปราสาทสีแดงชาดเข้ม ตัวปราสาทเขียนลายทองมีสีเขียวและแสดงเป็นหลังคา

ค. ภาพเรือนไทย บนผนังเดิมมีชาดกผนังที่ ๑๐ ด้านทิศเหนือ เป็นบ้านข้าราชการผู้ใหญ่ชาวมอญ บ้านทรงไทยหลังคาแฝด มีบ้านลมไม้ จั่วแบบหน้าพรหมสีที่ใช้เป็นครีมและน้ำตาล

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

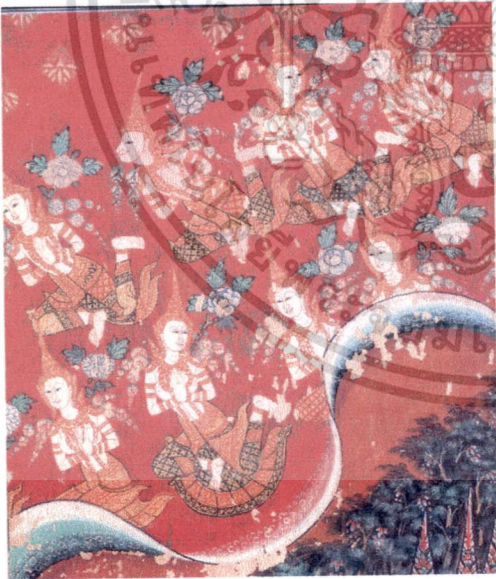
ภาพที่ 4.18 โครงสีของภาพคนและเครื่องแต่งกาย

ก

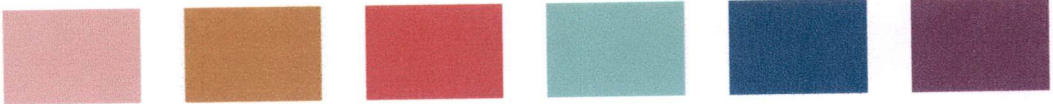

ข

ค

ก. กลุ่มภาพคน , ยักษ์ บนผนังที่ ๑๗ ผนังหุ้มกลองทางทิศตะวันออก เหนือประตูทั้ง 2 ขึ้นไปเป็นภาพมารผจญกลุ่มคน , ยักษ์ แต่งกายตามสถานะโครงสร้างจะเป็นแดง เขียว คราม และมีของประดับเป็นสีทอง
 ข. ภาพจากพุทธประวัติบนผนังที่ ๑๖ ด้านทิศใต้ รูปกษัตริย์ และเหล่าอำมาตย์ ข้าราชการบริวาร และนางสนมกำนัล นอกกำแพงเป็นเหล่าทหารกำลังเดินทัพสวมเสื้อผ้าโทนสี เขียว , แสด และฟ้าคราม
 ค. กลุ่มทิวคาน้ำที่ ๑๔ ด้านทิศตะวันออก ถัดออกไปมีภาพพระธรรมะของพระนมิราช เหาะลงมาทำทางคูงดงามน้มนวล ลวดลายที่ประดับบนเครื่องแต่งกาย และเครื่องประดับมีความละเอียด สีที่ใช้นั้นสีสว่างและสีทอง ดูสดใส สวยงาม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

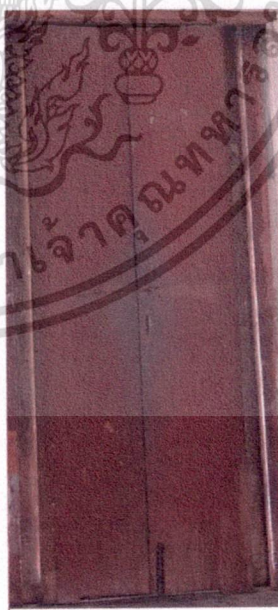
ภาพที่ 4.19 โครงสีของภาพเขียนบนบานหน้าต่าง

ภาพที่ 4.20 โครงสีประตู

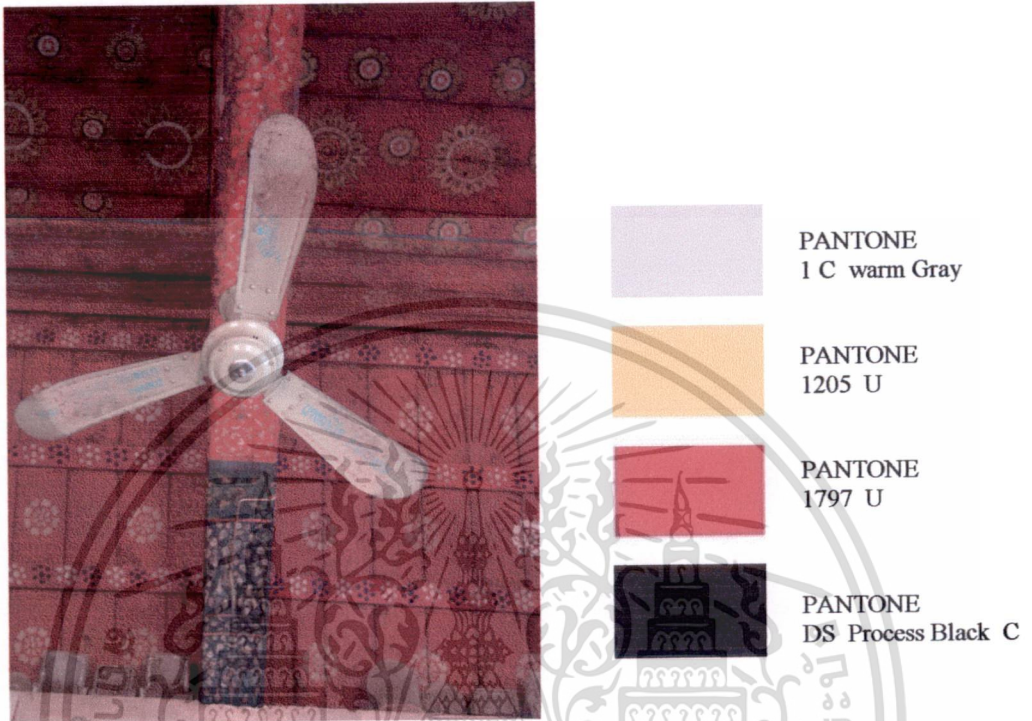
หน้าต่าง

ประตู

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.21 โครงสีของบริเวณเพดาน

ภาพที่ 4.22 โครงสีบริเวณพื้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์และสรุปเปรียบเทียบโครงสัเป็นค่าร้อยละ

การศึกษาโครงสัในการตกแต่งภายในวัดคงคาราม ภาพรวมของการใช้สีที่เห็นชัดและเด่น คือ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภายในโบสถ์ที่มีการเขียนภาพจิตรกรรมทุกผนัง คือผนังทิศตะวันออก, ทิศตะวันตก, ทิศเหนือ, ทิศใต้

เนื่องจากผนังจิตรกรรมในทิศเหนือ ทิศใต้ จะยาวมากจึงแบ่งช่วงผนังเป็นช่วงๆ เพื่อให้สะดวกในการเช็ค่าสี (ดูภาพที่ 4.23) เมื่อได้ภาพแต่ละช่วงนำภาพนั้นมาแยกสีโดยวิธีทาง PHOTOSHOP จากเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยกำหนดโครงสัหลักๆ เช่น

โทนสีแดง – ส้ม (ดูภาพที่ 4.24) โทนสีครีม – ขาว (ดูภาพที่ 4.25)

โทนสีเขียว (ดูภาพที่ 4.26) โทนสีฟ้า-น้ำเงิน(ดูภาพที่ 4.27)

ในโปรแกรม PHOTOSHOP จะให้ค่าพิกเซล(pixel)ในภาพเป็นตัวเลข เมื่อหาค่าครบทุกด้าน นำค่าสีของภาพทั้งหมดมารวมกัน (ดูตารางที่ 4.3)

นำค่าตัวเลขของพิกเซลที่ได้มาคิดเป็นค่าร้อยละ (ดูตัวอย่างภาพที่ 4.28 ที่คิดผนังเป็นช่วงเดียว) จากภาพผนัง 1 ช่วง (ภาพที่ 4.23) เมื่อนำโทนสีแต่ละสีที่เป็นค่าร้อยละมาเปรียบเทียบกัน ทำให้เราเห็นภาพรวมของการใช้ปริมาณโครงสัต่างๆ ว่ามีมากน้อยต่างกันอย่างไร

นำโครงสัที่มีของผนังทุกทิศ คือ เหนือ ใต้ ตะวันออก ตะวันตก มารวมกันทั้งหมด และนำเปอร์เซ็นต์สีของจิตรกรรมบนผนังนี้ไปรวมกับโครงสัของเพดานและพื้น นำมาสรุปโครงสัเปรียบเทียบกันโดยในงานวิจัยครั้งนี้ สรุปเป็น 2 ส่วนคือ

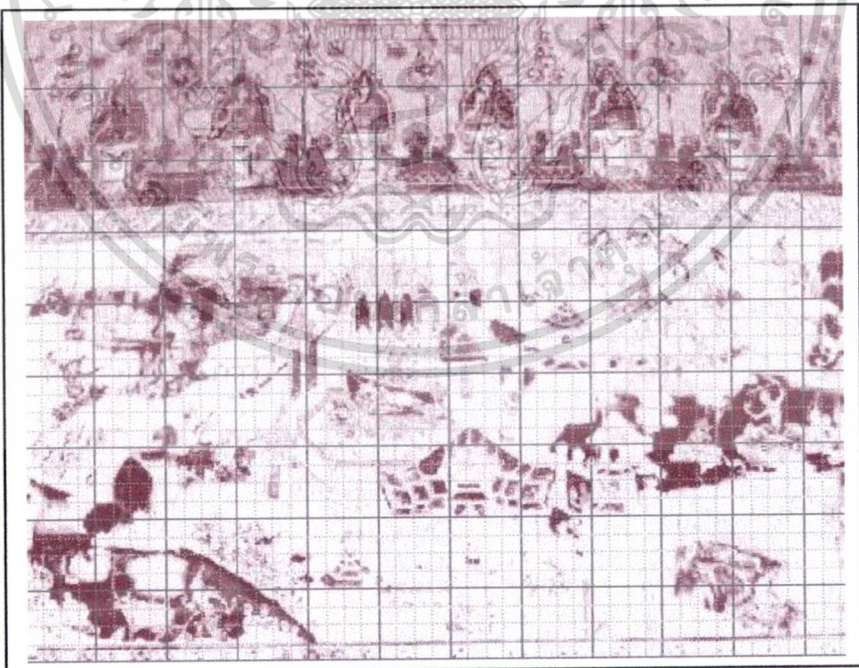
ส่วนที่ 1 คำนวณแยกเพดาน ผนัง พื้น เทียบแต่ละส่วนเป็น 100% (ดูตารางที่ 4.1)

ส่วนที่ 2 คำนวณรวมเพดาน ผนัง พื้น เป็นทั้งหมด 100% (ดูตารางที่ 4.2)

วิธีจำแนกสีของผนังแต่ละด้านในงานจิตรกรรมเป็นคำร้อยฉั

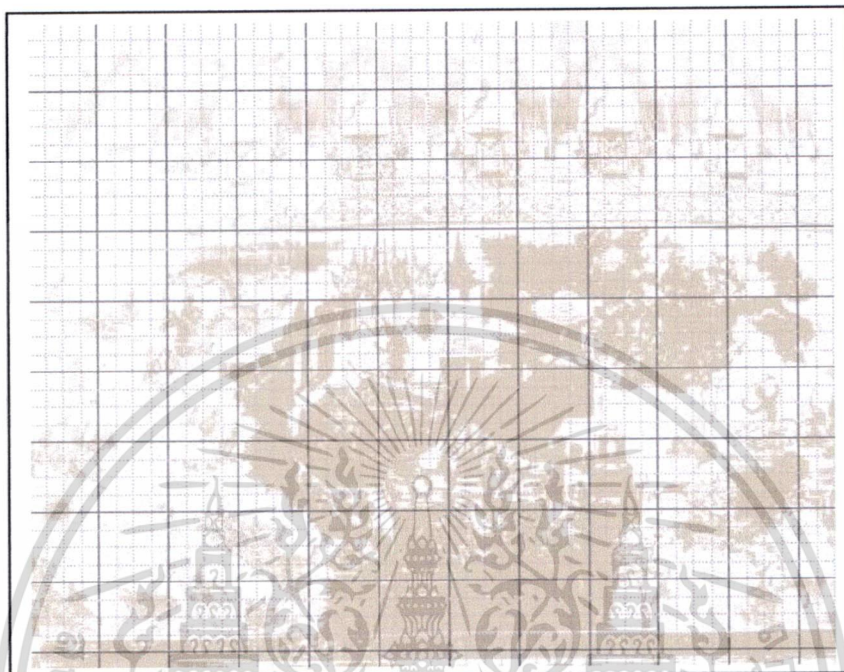
ภาพที่ 4.23 ภาพแต่ละช่วงของผนัง

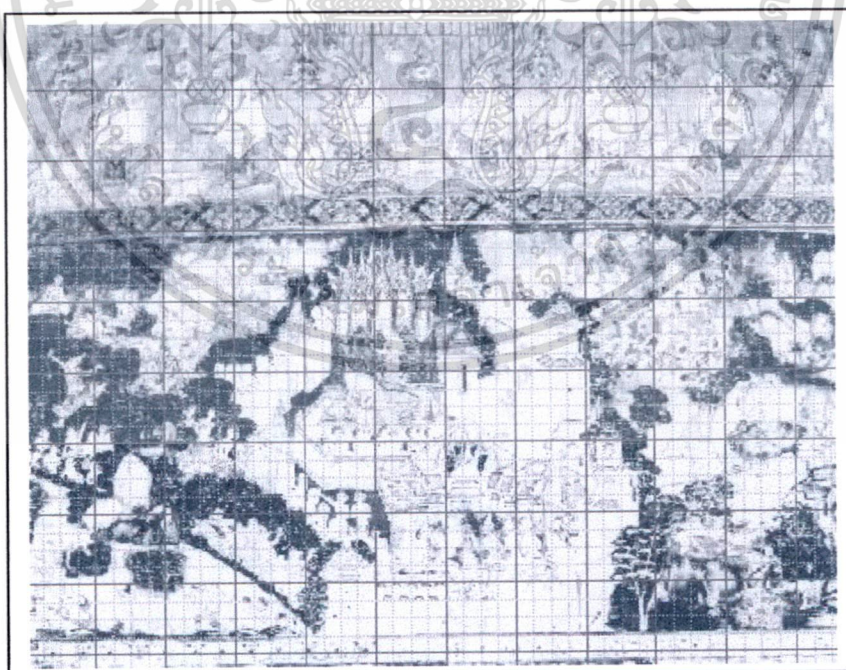
ภาพที่4.24 การแยกสี โทนสีแดง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วิธีจำแนกสีของผนังแต่ละด้านในงานจิตรกรรมเป็นคำร้อยละ

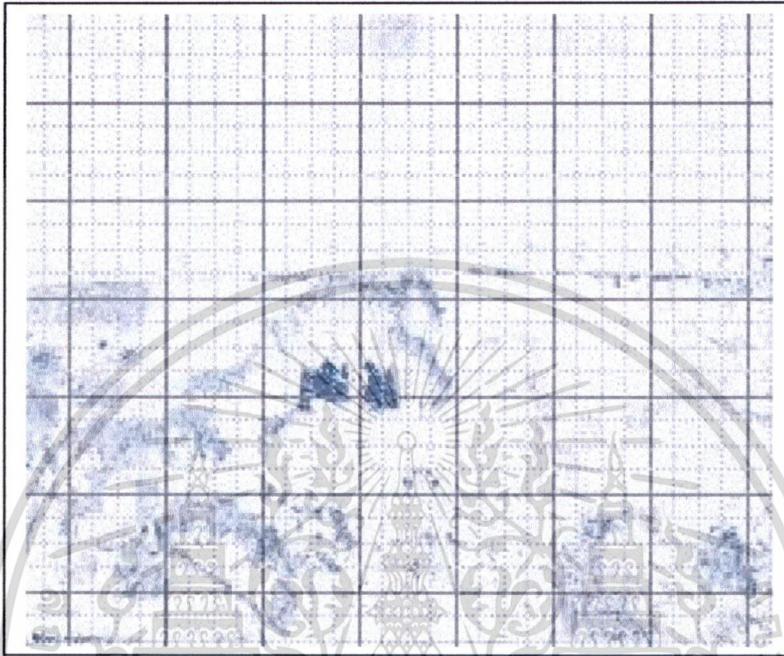
ภาพที่ 4.25 การแยกสี โทนสีครีม

ภาพที่ 4.26 การแยกสี โทนสีเขียว

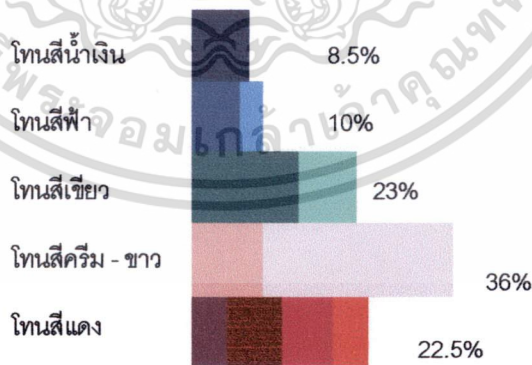
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วิธีจำแนกสีของผนังแต่ละด้านในงาน จิตรกรรมเป็นคำร้อยละ

ภาพที่ 4.27 การแยกสีโทนสีฟ้า - น้ำเงิน

จากภาพตัวอย่าง (จิตรกรรมวัดคงคาราม 1 ช่วงผนัง) แต่ละโทนสีเปรียบเทียบกัน

ภาพที่ 4.28 โทนสีเปรียบเทียบกันของจิตรกรรมวัดคงคาราม 1 ช่วง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สรุปโครงสร้างในการตกแต่งภายในวัดถ้ำเขตราม

ในงานวิจัยการแยกโครงสร้างครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 ชุด คือ

- ส่วนที่หนึ่ง จำนวนแยกเพดาน ผนัง พื้น เทียบแต่ละส่วนเป็น 100%
- ส่วนที่สอง จำนวนรวมเพดาน ผนัง พื้น เป็นทั้งหมด 100%

วิธีสรุปโครงสร้างในส่วนที่ 1 (ดูตารางภาพที่ 4.1)

จำนวนแยกเพดาน ผนัง พื้น เทียบแต่ละส่วนเป็น 100%

	แดงเข้ม	แดงอ่อน	น้ำเงิน	ฟ้า	เขียว	เขียวเข้ม	ครีมขาว	ทองเหลือง	น้ำตาล
เพดาน 100%	70.6	-	-	-	-	-	5.5	7	16.9
ผนัง 100%	10.9	6.5	5.7	3.4	8.2	6.9	47.6	3.0	7.9
พื้น 100%	3.5	-	-	-	-	-	89.5	3.5	3.5

เพดาน ส่วนเพดานเน้นโครงไม้ทาสีแดง เขียนลายดอกไม้สีขาว, ดำ, เหลือง เมื่อเทียบเป็นเปอร์เซ็นต์ สีแดงจะมีปริมาณสีมากที่สุด คือ 70.6% ส่วนลายประกอบด้วยสีขาว 5.5% และสีเหลือง 7% บริเวณปลายซุ้มที่เป็นสีดำมีปริมาณสี 16.9% จากผลรวมทุกสีเป็น 100%

ผนัง เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีสีหลากหลายในตารางมีสี

แดงเข้ม	10.9%	แดงอ่อน	6.5%
น้ำเงิน	5.7%	ฟ้า	3.4%
เขียว	8.2%	เขียวเข้ม	6.9%
ครีมขาว	47.76%	เหลืองทอง	3%
น้ำตาลดำ	7.9%	จากผลรวมทุกสีเป็น	100%

โทนสีครีมขาวมีเปอร์เซ็นต์ที่มากที่สุด เพราะบริเวณผนังจากพื้นถึงภาพจิตรกรรมจะเว้นเป็น ผนังขาวตลอดแนวสูงจากพื้นราว 60 ซม.

พื้น ภายในโบสถ์วัดถ้ำเขตรามในช่วงเวลาที่วิจัย พื้นเป็นหินอ่อนสีขาวลายเทา มีการตกแต่งด้วยลายจุด ด้วยหินสีเหลือง, แดง และดำ ซึ่งบริเวณพื้นส่วนใหญ่เป็นสีขาวประมาณ 89.5% ลายจุดเหลือง 3.5% ลายจุดแดง 3.5% ลายจุดดำ 3.5% จากผลรวมทุกสีเป็น 100%

ตารางที่ 4.1 โครงสีในงานตกแต่งภายใน วัดคงคาราม
(คำนวณแยก เพดาน , ผนัง , พื้น เทียบแต่ละส่วนเป็น 100%)

		ตรม	%	
เพดาน	- เพดานไม้ทาสีแดงเขียนลายดอกไม้ สีขาว, ดำ, เหลือง	136		
	- ช่อไม้ทาสีแดงลายเหลือง คาคปลายช่อสีค้ำลายขาว			
	รวม	136	100 %	
ผนัง	- จิตรกรรมทึบเหนือ - ใต้ ตะวันออก - ตะวันตก	166		
	- พื้นที่ใต้จิตรกรรม			
	- หน้าต่าง 9 บาน ลายเทพวารบาลถือดอกไม้พนมมือขึ้นบนฐานชักรับแบก	16		
	- ประตู 3 บาน (แดง)	10		
	รวม	192	100 %	
พื้น	- หินอ่อนขาว จุดดำ, เหลืองแดง (สำรวจปี 2548)	94		
	รวม	94	100 %	

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วิธีสรุปโครงสร้างสีส่วนที่ 2 (ดูตารางภาพที่ 4.2)

คำนวณรวมเพดาน ผนัง พื้น เป็นทั้งหมด 100%

(พื้นที่รวมเพดาน 32% + ผนัง 46% + พื้น 22% = 100%)

	แดงเข้ม	แดงอ่อน	น้ำเงิน	ฟ้า	เขียว	เขียวเข้ม	ครีมขาว	ทองเหลือง	น้ำตาล
เพดาน 32%	22.6	-	-	-	-	-	1.8	2.3	5.4
ผนัง 46%	5.0	3.0	2.6	1.5	3.7	3.2	21.9	1.4	3.6
พื้น 22%	0.8	-	-	-	-	-	19.7	0.8	0.8

เพดาน คิดพื้นที่รวมเป็น 32% จาก 100% (พื้นที่รวมเพดาน + ผนัง + พื้น) ปริมาณสีแดงมีมากที่สุด คือ 22.6 ส่วนลายประกอบด้วยสีขาว 1.8 และสีเหลือง 2.3 บริเวณปลายข้อที่เป็นสีดำ มีปริมาณสี 5.4 จากผลรวมทุกสีเป็น 32%

ผนัง เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีสีหลายหลาก เมื่อเทียบพื้นที่ผนังทั้งหมดเป็น 46% จาก 100% ปริมาณสี

แดงเข้ม	5.0	แดงอ่อน	3.0
น้ำเงิน	2.6	ฟ้า	1.5
เขียว	3.7	เขียวเข้ม	3.2
ครีม-ขาว	21.9	ทอง-เหลือง	1.4
น้ำตาล-ดำ	3.6	จากผลรวมทุกสีเป็น	46%

พื้น คิดพื้นที่รวมเป็น 22% จาก 100% (พื้นที่รวมพื้น + ผนัง + เพดาน)

พื้นเป็นหินอ่อนขาวลายเทา 19.7

ลายจุดเหลือง 0.8

ลายจุดแดง 0.8

ลายจุดดำ 0.8

จากผลรวมทุกสีเป็น 22%

ตารางที่ 4.2 สรุปโครงการสีในงานตกแต่งภายในโบสถ์วัดคงคาราม
(คำนวณรวมเพดาน ผนัง พื้น เป็นทั้งหมด 100%)

จากการศึกษาได้สรุปภาพรวมของการใช้สีภายใน โดยเทียบการใช้สีภายในทั้งหมดเป็น 100% และแยก
ระนาบเป็น ผนัง , เพดาน , พื้น ดังนี้

วัดคงคาราม			เพดาน
	พ.ท.ทั้งหมด (ม ²)	พ.ท.เป็น %	
เพดาน	136	32 %	ผนัง
จิตรกรรม หน้าต่าง, ประตู	192	46 %	
พื้น	94	22 %	พื้น
รวม	422 ม ²	100 %	

(พื้นที่รวม เพดาน 32% + ผนัง 46% + พื้น 22% = 100%)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บรรณานุกรม

- โชติ กัลยาณมิตร “สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม” ลักษณะไทย เล่ม 1 ,กรุงเทพฯ :
โรง พิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2525
- น.ณ ปากน้ำ.ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทยวัดคงคาราม.กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2537
- น.ณ ปากน้ำ “จิตรกรรมวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี” อาษา, 2517, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1
- นิตย รัตนสัญญา “ประวัติวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี”, วารสารอาษา,2517ปีที่ 3 ฉบับที่ 1
- แสงอรุณ กนกพงศ์, ชุตินา ชุณหะชา. ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดคงคาราม.
กรุงเทพฯ. : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2537
- สน สีมাত্রัง. บทความวิจัย “วิธีอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดช่องนนทรี”, ฉบับพิมพ์คัด :
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528
- สันติ เล็กสุขุม. Temples of Gold. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์ รีเวอร์บุค, 2543
- สมใจ นิ่มเล็ก ราชบัณฑิต. อุโบสถสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ , 2547
- วิวัฒน์ เตมีขพันธ์ “เรื่องราวภาพจิตรกรรมวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี”,วารสารอาษา,
2517 ปีที่ 3 ฉบับที่ 1
- อนุวิทย์ เจริญศุกกุล “สถาปัตยกรรมวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี”,วารสารอาษา,2517 ปีที่3
ฉบับที่ 1